

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra školní a sociální pedagogiky

**VÝVOJ HODNOTOVÉ ORIENTACE ŽÁKŮ ŠKOLNÍ DRUŽINY NA
ZÁKLADNÍ ŠKOLE V PÍSKU**

Bakalářská práce

RADKA ZAPLETALOVÁ

**Vychovatelství
Kombinované studium**

Vedoucí práce: PhDr. Jarmila Mojžíšová, Ph.D.

PRAHA 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně pod vedením PhDr. Jarmily Mojžíšové, Ph.D. V práci jsem použila informační zdroje uvedené v seznamu.

V Praze dne 1.3. 2011

Poděkování

Děkuji PhDr. Jarmile Mojžíšové, Ph.D. za odborné vedení bakalářské práce.

Anotace v českém jazyce:

Bakalářská práce je rozdělena do dvou částí. V první části jsou vysvětleny některé pojmy, které s problematikou hodnot a hodnotové orientace souvisejí, zejména z psychologického hlediska. Zároveň je zde charakterizován žák mladšího školního věku, jeho tělesný a duševní vývoj.

Cílem praktické části této práce je pak výzkum hodnotové orientace žáků školní družiny na ZŠ E. Beneše v Písku a zachycení jejího možného vývoje během prvních tří let školní docházky.

Klíčová slova: hodnota, hodnotová orientace, potřeby, motivace, socializace, mladší školní věk, rodina, škola

Anotace v anglickém jazyce:

The bachelor's work is divided into two parts. The first part contains explorations of some notions, which cohere with the problem of values and orientation in values, most of all from psychological aspect. It also contains characteristics of younger school age pupils, their physical and psychological development and their socialization.

Klíčová slova v anglickém jazyce: values, orientation in values, needs, motivation, socialization, younger school age, family, school

Souhlasím s půjčováním bakalářské práce v rámci knihovních služeb.

OBSAH

Úvod.....	6
1 Teoretická část	9
1.1 Hodnoty.....	9
1.2 Funkce hodnot.....	11
1.3 Hodnocení	14
1.4 Hodnotová orientace	15
1.5 Norma.....	17
1.6 Potřeby	18
2 Charakteristika žáka mladšího školního věku (6 – 11 let).....	20
2.1 Tělesný vývoj	20
2.2 Kognitivní vývoj	20
2.3 Socializace.....	22
2.3.1 Rodina.....	23
2.3.2 Škola	25
2.3.3 Vrstevníci.....	26
3 Praktická část	27
3.1 Charakteristika a cíl empirického šetření	27
3.2 Realizace výzkumu	27
3.3 První část výzkumu – školní rok 2008 – 2009.....	31
3.4 Druhá část výzkumu – šk. rok 2010 – 2011.....	32
4 Výsledky dotazníkového šetření – všechny věkové skupiny:	34
4.1 Porovnání výsledků - r. 2008 x r. 2010.....	34
4.2 Výsledky výzkumu – podle pohlaví.....	54
4.3 Výsledky výzkumu – podle místa bydliště	54
4.4 Výsledky výzkumu – byt x rodinný dům.....	55
4.5 Výsledky výzkumu – způsob docházky do školní družiny.....	55
4.6 Výsledky výzkumu – vliv médií	57
Shrnutí:.....	58
Závěr	62
Literatura.....	64
Přílohy.....	66

Úvod

Motto:

„Hodnoty jsou tématem všedního, praktického života.“ F. Nietzsche

„Orientace na „mít“ na úkor orientace na hodnoty bytí je jednou ze základních forem odcizení se člověka sobě samému, svému opravdovému já.“ Z. Helus

Pojem hodnota je jedním z nejužívanějších pojmů současnosti. Kvalita života současného člověka je závislá nejen na podmínkách, ve kterých se nachází, ale i na charakteru jeho osobnosti, činnosti a způsobu, jak ji vykonává, ale i na systému hodnot, které uznává. Svět člověka je souborem věcí a vztahů a on ho přetváří svoji materiální a duchovní činností. Smysl životu pak dává člověk tím, že jej poznává a hodnotí. (J. Horák, 1996).

Stejně tak často se dnes ale setkáváme i s pojmy jako krize nebo devalvace hodnot. Tradiční hodnoty, tak jak je známe ještě z nedávné minulosti, se začaly pomalu z podvědomí lidí vytrácet. Někteří pedagogové jsou toho názoru, že děti i učitelé to mají těžší než dříve. Změnili se žáci, rodiče i samotní učitelé. Existuje mnoho teorií, které se snaží tyto změny vysvětlit. Může to být důsledkem současného celosvětového vývoje a tendence směřování lidstva k tzv. západním hodnotám a orientace na tzv. americký životní styl. Dalším rozhodujícím faktorem formování a přístupu k tomu, co je hodnotou mohou v současnosti být i média, reklama a zejména pak internet. My všichni jsme okamžitě informováni o světovém dění a kromě jiného i o dění ve „světě hodnot“. Víme, co je „in“ a co bychom asi měli mít, abychom neztratili krok s dobou, byli akceptováni ve své sociální skupině, případně se něčím od svého okolí odlišili, a tím ve svých očích vylepšili svoji sociální pozici a zvedli své sebevědomí. V neposlední řadě lze jako možný důvod zmínit také stále slábnoucí vliv náboženství, které ve své historii hrálo rozhodující roli právě při tvorbě hodnotového vidění lidí.

V našich podmínkách mohou být tím důvodem celospolečenské změny po roce 1989. V České republice se tehdy objevily pro občany nové možnosti – podnikání,

cestování, širší možnost studia. Doba se zrychlila, společnost je svobodná, lidé chtějí vydělat peníze, žít a užít si.

Současným problémem je orientace jedince na hodnoty vlastnění na úkor hodnot bytí – hovoří se o dilematu mít nebo být. Věci, které si člověk pořizuje, zde často nejsou pouze proto, aby sloužily svému pravému účelu, ale především proto, aby se jimi prezentoval před ostatními, dodává si jimi na významnosti. Přesto se ukazuje, že míra štěstí člověka s rostoucím blahobytem nezvětšuje – člověk, který touží stále po nových věcech nemůže nikdy dosáhnout uspokojení, vždy je tady někdo bohatší a úspěšnější. Výše uvedené se týká ve stejné míře jak dospělých tak dětí. Odborníci dnes upozorňují na rostoucí míru kriminality dětí a mládeže, zneužívání drog, neschopnosti trávit kvalitně svůj volný čas a toto spojují mimo jiné i s devalvací hodnot. Jako mnohé ostatní oblasti života dítěte, je rovněž oblast hodnot a orientace na ně ovlivněna především rodinou. Rodiny spolu nyní tráví méně času, počet dětí bez dozoru se zvýšil. Mnozí rodiče mají osobní problémy, často jsou sami ohroženi nějakou závislostí. V důsledku rozvodu žije stále více dětí žije pouze s jedním rodičem. Rodiče si pak své děti „kupují“ obvykle těmi nejdražšími dárky, navzájem se „trumfují“, a tím hodnotové vidění svých potomků do značné míry negativně ovlivňují. Děti žijí „rychlým“ způsobem života svých rodičů, kteří na ně mají stále méně času. Rodiče jsou pod stálým tlakem, který na ně působí v zaměstnání, doma i v rámci společenských vazeb. Míra úspěchu se stanovuje hodnotou majetku a společenského postavení jedince, v zaměstnání je pak měřítkem úspěšnosti schopnost zvyšovat výkon. Rodinní příslušníci, kteří žijí ve stejném domě, jsou si v důsledku nedostatečné komunikace často navzájem cizí.

Nabízí se domněnka, že hodnoty jako morálka, zdraví, přátelství a další s nimi souměřitelné často současným dětem nic neříkají. Děti jsou ve svém okolí denně konfrontovány s jedinci prezentujícími svůj majetek, v jejich očích úspěšnějšími, více oceňovanými společnostmi, hodnotově orientovanými jinak, než je žádoucí.

Významnou roli při utváření hodnotového systému každého jednotlivce má nepochybně i škola a mimoškolní výchova. Proces výchovy by měl být, kromě jiného, také formováním skutečných potřeb žáků, ne jejich pseudopotřeb. Od nich je jen kousek k uctívání pseudohodnot a činnostem, které je pomáhají naplňovat. Učitelé,

vychovatelé, pedagogové volného času a vedoucí nejrůznějších zájmových útvarů mají však jedinečnou možnost, za využití různých forem a metod, nejen rozvíjet schopnosti a možnosti svých žáků a účastníků volnočasových aktivit, ale jejich prostřednictvím také formovat žádoucí postoje, ke kterým bezesporu patří i hodnoty, které jedinec uznává. Cílem výchovy je podle Kohoutka dosáhnout dominantní hodnotové orientace na duchovní hodnoty. Jde o proces axiologizace osobnosti, tj. formování správných hodnotových orientací. (Kohoutek, 2002)

Protože se o problematiku hodnotové orientace dětí a mládeže dlouhodobě zajímám, rozhodla jsem se zvolit si ji za téma své bakalářské práce. Cílem mé práce je zjistit vývoj hodnotové orientace žáků během tří let jejich docházky do školní družiny.

1 Teoretická část

1.1 Hodnoty

Hodnotami a hodnotovou orientací člověka se zabývá řada odborníků z nejrůznějších oblastí vědy. „*Lidský svět vystupuje jako svět hodnot.*“ (Horák, 1996, s. 6). Definovat pojem „hodnota“ je však velmi složité - „*Hodnoty nelze přesně definovat, jednoznačně popsat a změřit, neboť jsou něčím v rámci subjekt objektového vztahu, co souvisí s kvalitou věcí, jevů a vztahů a její užitečnosti pro subjekt.*“ (J. Sekera in Horák, 1996, s. 24).

Hodnota je v běžné řeči něco významného, cenného, důležitého. Hodnotami jsou věci, myšlenky, činy, mohou to být i cíle, o které nám v životě jde. Základ hodnot je v činnostech, které odpovídají zájmům a potřebám jednotlivců, představují objekt, cíl jejich snažení i prostředek k jejich dosažení.

Různí autoři přinášejí rozdílné pohledy na to, co to hodnoty jsou. Podle J. Čápa je např. „*hodnota to, co společnost nebo určitá společenská skupina považuje a hodnotí jako důležité k životu*“. (Čáp, 1993, s. 86). Horák tvrdí, že: „*Pojmem hodnota se vyjadřuje celý souhrn vztahů člověka ke světu, který závisí na míře poznání skutečnosti a citovém vztahu ke skutečnosti, na zkušenostech vlastních a sociálních, nápodobě, vzorech a ideálech, cílech a příkladech.*“ (Horák, 1996, s. 15). Hodnoty a hodnotové orientace mají podle jiných odborníků svou povahou blíže k cílům. Vznikají interiorizací ideálů a jejich konkretizací v zásadách a přesvědčeních. Hodnoty jsou zdrojem postojů nebo abstrakcí postojů a přesvědčení vztahovaných k určitým objektům.

Každý člověk má svůj vlastní systém hodnot, v němž některé dominují - jedněm hodnotám dává přednost před druhými. Je to systém různě důležitých cílů, který plyne z potřeby smyslu života, již má každý člověk. Hodnoty pomáhají člověku začlenit se do společnosti, zaujmout určitou pozici, projevit svůj charakter.

Hodnotou je psychologicky to, co signalizuje uspokojení nějaké potřeby. „*Psychologicky jsou hodnoty jistým zobecněním snahových tendencí člověka, opírající*

se o jeho zkušenosti a ideje, jsou tedy zpravidla formovány každým jedincem z jeho subjektivního hlediska, což dokládá i jejich jedinečnost a vazba k vlastní osobě.“ (Čačka, 1997, s. 332). Hodnoty úzce souvisí i s motivy. Motivy neboli pohnutky jsou z hlediska psychologického potřeby, pudy, zájmy, sklony, postoje. Motivace má vždy dvě složky – směřování k určitému cíli a mobilizaci energie. Proto se také někdy nazývají dynamickými rysy osobnosti. Na motivy působí tzv. **incentivy**, které jsou vnější pobídkou zaměřenosti. Mohou být nižší – biologické, nebo vyšší – hmotné, kulturní nebo duchovní. Z hlediska sociální psychologie jsou hodnoty rovněž nástrojem a výsledkem skupinové kontroly – chování jedince musí odpovídat zájmům skupiny. V této souvislosti můžeme rovněž zdůraznit význam skupinové dynamiky na vznik a utváření hodnot.

Hodnoty nevznikají pouze ve vztazích člověka ke světu, ale zároveň také prostřednictvím hodnocení, které souvisí s motivy, postoji, charakterem člověka. Hodnoty jsou povahou stálé, co se však mění, je náš způsob jejich cítění – prožívání. Během života si jedinec vytváří relativně stálý soubor motivů, který se označuje jako **hodnotový systém osobnosti**, který je uspořádán hierarchicky. Záleží v něm na vztahu jednotlivých hodnot k centru osobnosti. „*Přijatými hodnotami vytváříme zdroje svých motivací a chování, znaky toho, kdo jsme.*“ (Prudký, 2009 s . 42). Každý člověk v životě něco hodnotí, posuzuje, co je dobré, mravné, potřebné nebo špatné či nežádoucí. Různí lidé mají rozličné systémy podle toho, jaké hodnoty staví do popředí a které mají pro ně pouze malý význam. Vznik a změny hierarchie hodnot závisí na řadě činitelů – věk, vzdělání, výchova, profese, rodina, společenské zařazení a.j.

Otázkami hodnot a hodnotové orientace se minulosti zabývali zejména filosofové, např. Platón. Ve starších dobách byl termín hodnota chápán jako bytí nebo dění, později pak jako kvalita nebo vztah. V 19. stol. ji představovaly pojmy jako pravda, dobro, láska, krása. (Müllerová, 2000).

Hodnotami a jejich podstatou se rovněž zabývali: např. **B. Hume**: „podstatou všech hodnot je cit“ , **H. Lotze**, skutečný zakladatel filosofie hodnot: „existují tři světy“ svět věcí, pravd a hodnot“, „hodnoty existují jen v pocitech příjemného či nepříjemného“. **H. Múnstarberg**: „svět hodnot je spolu se světem přírody a světem vědomí samostatná součást bytí, základem hodnot je vůle“. **F. Nietzsche**: „nejsou žádné absolutní, věčné,

neměnné hodnoty. Hodnoty patří k lidskému bytí, jeho proměnám, mají své kořeny v reálném životě člověka s jeho potřebami.“. **I. Kant:** „člověk může dospět k uvědomění si všeobecné platnosti normy – tedy tomu, co bytí má, pouze praktickým poznáním“. (přehled filosofů in Dorotíková, 1998). Kant hodnoty také analyzoval a zároveň nastínil možnosti jejich studia v samostatné vědecké kategorii.

Českými představiteli filosofie hodnot byli např.: **J. Tvrďý:** „hodnoty vznikají pouze v lidském subjektu a hodnotou je to, co vyhovuje jeho tendencím“. **I. A. Bláha:** „hodnota je výrazem našeho prožívání skutečna“. **Z. Neubauer:** „hodnoty vždy vycházejí z citu a volní sféry člověka“. **K. Engliš:** „hodnota je vztah něčeho k něčemu, hodnoceného předmětu k něčemu chtěnému jako účelu nebo normě.“ M. Novák: „problém je co hodnotit a jak hodnotit.“, „hodnoty svědčí o našem ponětí o významu věcí.“. **B. Zbořil:** „podstatou hodnoty jsou tendence, aktivita subjektu“. **J. Popelová:** „hodnoty jsou vlastnosti uplatňující se pouze za určitých podmínek.“. (přehled filosofů in Dorotíková, 1998).

Termín hodnota je filosofickou kategorií, zabývá se jí věda zvaná **axiologie** (podle řeckého *hé axia* – cena, hodnota, zásluha, mzda). Axiologie je filosofická nauka o původu a povaze hodnot, např. mravních, estetických náboženských apod.) (Diderot, díl.I, s. 274). Hodnoty, jejich význam a charakteristiku studují i další společenské vědy, kromě filosofie především etika, psychologie, pedagogika a sociologie.

1.2 Funkce hodnot

Pokud chceme poznat podobu hodnot jako sociálních faktů, musíme zároveň posuzovat i jejich působení v různých funkcích. Prostřednictvím nich lze zpřesňovat jejich poznávání a nacházet nejrůznější souvislosti mezi nimi. Existuje celá řada různých způsobů třídění a dělení hodnot. Níže uvádím některé z nich.

Podle Prudkého, existují hodnoty v několika dimenzích. Např. jako:

- stavební kameny kultury
- součástí utváření obsahu sociálních fenoménů a vztahů
- jeden z definičních znaků osobnosti
- zdroj motivace a chování

- součástí identifikátorů skupiny či etnika, společenství nebo institucí
- zdroje sociální a kulturní soudržnosti
- zdroje a charakteristiky rozvrstvení a hierarchizace společnosti
- atribut morálky
- základy politických filosofí a ideologií (přístupů ke světu jako ideologickému objektu) (Prudký, 2009 s. 45)

V psychologii je možno uvažovat o hodnotách v těchto rovinách:

Hodnoty jako obecné cíle, o něž člověk usiluje, resp. jako smysl či cena, kterou objekt či událost má pro osobnost (štěstí, zdraví, mír, rodina atd.). Milton Rokeach v tomto významu hovoří o **cílových hodnotách**.

- **Hodnoty jako prostředky**, jejichž využíváním dosahujeme něčeho pro sebe významného (vzdělání, postavení v zaměstnání, poctivé jednání atd.). M. Rokeach je charakterizuje jako **instrumentální hodnoty**.
- **Hodnoty jako to, kvůli čemu stojí za to usilovat** o nějaký objekt nebo se mu vyhýbat (požitek z kouření nebo odmítání cigarety, krása nebo finanční cena obrazu, kniha jako zdroj zábavy nebo vzdělání atd.). Z tohoto pojetí hodnot můžeme ještě odvodit následující specifickou variantu:
- **Hodnoty jako kritéria**, na jejichž základě oceňujeme, posuzujeme různé předměty a události našeho světa.

Pohledy na hodnoty z hlediska filosofického:

- **Objektivistický** - hodnotou je to, co se projevuje v souhrnu jejích vlastností (hodnoty existují i bez člověka, jejich existence je dána vztahem k jiným věcem – Platón)
- **Subjektivistický** – hodnotou je vůle hodnotícího subjektu (hodnoty neexistují, vznikají až v průběhu hodnocení jedincem - kdyby se nehodnotilo, hodnoty neexistují)
- **Relacionistický** – hodnota je podmíněna kvalitami objektu i kvalitami hodnotitele. „*Podstata hodnoty netkví v kvalitě, ale ve vztahu*“ (B. Zbořil in Horák, 1996, s. 15)

- **Instrumentalistický** – hodnoty jsou nástrojem k uspokojování lidských potřeb

Z hlediska psychologického je třeba vycházet při zkoumání hodnot z potřeb jedince. Z toho pohledu je možné toto dělení hodnot:

- **Přírodní hodnoty** – podmínky tělesné existence – zdraví, tělesné blaho, sociální potřeby – citová odezva, sebeprosazení, touha být oceněn, být uznáván
- **Hodnoty civilizační** – jsou spíše prostředkem k dosažení ostatních, souvisejí s materiální kulturou
- **Duchovní hodnoty** – mohou být cílem lidského snažení – mravní hodnoty, vzdělanost

Další možnost pohledu na hodnoty, podle Heluse:

- **Hodnoty nižší** – „hodnoty pro mne“, vztažené k nějakému účelu (zdraví, dobré vztahy s okolím, seberealizace)
- **Hodnoty vyšší** – nepřijímáme je kvůli sobě, ale pro ně samé (čin pro někoho v ohrožení)

Hodnoty lze rovněž posuzovat jako:

- **Výkonové** – tato skupina souvisí s podáním výkonu, efektivností, rentabilitou, užitností pro jednotlivce nebo skupinu. Hodnoty v této oblasti bývají ekonomicky ocenitelné
- **Etické** – tato skupina hodnot souvisí s mravními otázkami a mravním rozhodováním
- **Estetické** – souvisejí s krásou a potřebou krásna

Při výzkumu hodnot jde hlavně o hledání pravidelností v socializace jedince.

R. Inglehart (in Prudký, 2009) hovoří o tzv. **socializační hypotéze**:

- Hodnoty se usazují v sociálním prostředí prostřednictvím socializace
- Hodnoty mají vysokou tendenci k neměnnosti, jsou rezistentní vůči změnám od chvíle, kdy jsou jedincem přijaty za vlastní (interiorizovány)

Podle Dorotíkové (1998) jsou hodnoty:

- Všeobecně platné **normy společnosti**
- **To, o co usilujeme**
- Zvláštní **vlastnosti věcí nebo jevů**
- Jejich **podstata spočívá ve vztahu**

Frankl (in Čačka, 1997. s. 344) třídí hodnoty takto:

- **Tvůrčí hodnoty** – aktivita, produktivita. Představují snahu něco tvořit, dělat
- **Zážitkové hodnoty** – emocionalita. Něco prožít, někoho milovat
- **Postojové hodnoty** – hrdinství. Schopnost nalézt nějaký smysl, stanovisko, postoj

1.3 Hodnocení

Hodnocení je dávání významu všemu, k čemu zaujímáme nějaké stanovisko (k sobě, druhým, světu). Podstatou hodnocení je komparace – porovnávání. Hodnocení v sobě zahrnuje nejen racionální a neracionální pohledy, ale i citovou složku. Jedinec si jeho prostřednictvím vytváří přístupy a postoje ke skutečnosti, není to pouhé konstatování fakt. Hodnocení je dáváno do souvislosti s poznáváním, zážitkem, touhou, svědomím. Podle Prudkého je hodnocení předpokladem vzniku hodnot. Hodnoty jsou jeho výsledkem a zároveň zdrojem dalších hodnocení.

“Význam hodnocení spočívá v tom, že si člověk jeho prostřednictvím utváří diferencované postoje a přístupy ke skutečnosti a učí se určitým způsobem jednat, hodnocení v sobě zahrnuje nejen poznání, ale i přesvědčení a postoje“ (Horák, 1996, s.24).

Hodnocení je tedy proces, který je založen na našich rozumových schopnostech i na našich citech. *„Během života se dostáváme do situací, při kterých musíme hodnotit, přiklánět se na jednu nebo na druhou stranu. Jsou to situace, kdy musíme dle svých zkušeností a vlastností rozhodnout, co je dobré a co je naopak špatné. K tomu nám*

pomáhá proces hodnocení. Výsledkem hodnocení by měl být náš vlastní pohled na svět“. (Hladinová, 2010, s. 15).

Horák uvádí, že při procesu hodnocení je důležité si uvědomit, že si vytváříme preferenční stupnici nejen hodnot, ale i lidí, se kterými přicházíme do styku. V závislosti na tom, jak je určitý jedinec vysoko na naší preferenční stupnici, jsme ochotni akceptovat jeho postoje a názory, podle nichž pak směřujeme naše chování a jednání.

1.4 Hodnotová orientace

Protože rozsah a obsah tohoto pojmu není přesně vymezen, je často zaměňován za zájmy, postoje, hodnotový systém. Z hlediska úkolů práce pedagoga je zajímavý názor J. Horáka, který tvrdí, že: *„Pojem hodnotová orientace byl vytvořen a má smysl proto, aby přesněji vysvětlil příčiny lidské činnosti, příčiny proč lidé jednají tak a ne jinak, a poskytl tím metodologický návod k efektivní výchovné činnosti.“* (Horák, 1996, s. 26). Pokud ale budeme hovořit obecně, pak lze říci, že hodnotová orientace je určité uspořádání hodnot vyjadřující to, čemu dává člověk v životě přednost a co považuje za významné. Hodnotovou orientaci si vytváří každý člověk sám, na základě již existujících hodnot.

Hodnotovou orientaci definují někteří autoři jako komplementární proces, který je podmínkou utváření lidské individuality. Podle Horáka pak *„Hodnotovou orientaci můžeme definovat jako výběrovou zaměřenost subjektu na tvorbu a užívání hodnot.“* (Horák, 1996, s. 25). *„Když jedinec přijal určitou společenskou hodnotu za svou a řídí se jí, mluvíme o hodnotové orientaci, hodnotová orientace zahrnuje důležité postoje jedince, cíle emoce a další motivy“.* (Čáp, 1993, s. 86)

Podle Prudkého se hodnotové orientace realizují v kontaktu jedince s hodnotami. Je pro ně charakteristický důraz na zaměřenost. Významným prvkem, který je charakterizuje, je dynamika a působení během času, spojené s určitým cílem. *„Hodnotové orientace vyjadřují dynamickou dimenzi hodnotové struktury, jsou obsahovými „směrovkami a zaměřeními“ v životě.“* (Prudký, 2009, s. 107). Hodnoty se postupně utvářejí v čase, vyjadřují zacílení, směr, ke kterému se hodnoty budou

pravděpodobně ubírat. Nejde pouze o ty, které jedinec již uznává, hodnoty které jsou již interiorizovány, ale i o hodnoty, ke kterým jedinec směřuje. Je to zaměřenost na cíle životní důležitosti, které jsou pro každého jedince individuální. Úzce souvisejí právě s daným jedincem, tedy tím, který hodnotí. Hodnotová orientace je souhrn názorů a postojů k různým kvalitám skutečnosti – hodnotám. Jsou to hodnoty, které souvisejí se zajištěním člověka (zdraví, strava) a hodnoty související s rozvojem člověka jako osobnosti, jako člena širší společnosti. Hodnotová orientace má vliv i na společnost, ve smyslu :*“Společná hodnotová orientace je nezbytnou podmínkou existence společnosti nebo sociální skupiny.”* (Kubátová, 2010, s. 40)

Horák uvádí, že *„Hodnotová orientace je složitě uspořádaný systém různých druhů přesvědčení a postojů, které člověk ve vztahu ke skutečnosti zaujímá. Přes přesvědčení a postoje se hodnotová orientace i projevuje a je poznatelná.“* (Horák, 1996, s. 26). Podle J. Gráce je *„Hodnotová orientace způsob, jak a proč se určité jevy a předměty odrážejí u daného člověka coby hodnoty a hodnotové systémy a jak vzniklé hodnoty a hodnotové systémy orientují lidské chování určitým směrem.“* (in Horák, 1996, s. 26).

Hodnotovou orientaci člověka určuje jeho životní styl a činnost. Tyto vyjadřují smysl jeho jednání a v něm zahrnutý cíl. Podle Kohoutka se hodnotová orientace uskutečňuje volbou možných cílů a prostředků, které vedou k jejich dosažení (Kohoutek, 1998).

Typologie hodnotových orientací (podle Edvarda Sprangera):

- **typ teoretický** (cílem je hledání pravdy, hodnotou je poznání)
- **ekonomický** (cílem je sebezáchova, hodnotou je užitečnost)
- **estetický** (cílem je hledání harmonie, hodnotou je krása)
- **sociální** (cílem je konání dobra, hodnotou je láska)
- **politický** (cílem je ovládnutí druhých, hodnotou je moc)
- **náboženský** (cílem je sebezáchova, hodnotou je jednota s Bohem)

Hodnotovou orientaci ovlivňuje vzdělávací a výchovné působení rodiny a jiných společenských institucí. Můžeme ji poznat v soustavě postojů, mínění a názorů jedince. Pro člověka mají větší hodnotu skutečnosti, které odpovídají jeho vlastnostem.

Z výše uvedených poznatků o hodnotové orientaci člověka můžeme usoudit, že je pro nás výhodné poznat hodnotovou orientaci konkrétní osoby. Díky ní můžeme snadněji pochopit chování a rozhodování lidí kolem nás. Hodnotová orientace nám umožní získat vhled do životní orientace člověka.

Dalším pojmem, se kterým se v souvislosti s hodnotami můžeme setkat, je pojem **hodnotová preference**, který představuje „*elementární vyjádření základních životních hodnot, často jednoslovné, bez specifikace obsahu, s vysokou rezistencí vůči změnám*“ (Prudký, 2009, s. 109). **Hodnotový rámec** je pak vyjádřením smyslu existence člověka, jeho důvěry v konkrétní aspekty života společnosti, vztah k víře a možnostem člověka ovlivňovat průběh svého života. „*Je ohraničením možností pohybu a dosahu hodnot prostřednictvím míry možného ovlivnění jedincem.*“ (Prudký, 2009, s. 110).

1.5 Norma

Tento pojem se nachází na hranici několika vědních disciplin – etiky, filosofie, psychologie, sociologie, filosofie, pedagogiky.

Norma je z hlediska sociologického: „*Podobnost, kterou je možno pozorovat v chování většího množství lidí, ale i hodnocení chování ze strany společnosti a také závažný požadavek týkající se nějakého chování.*“ (Jandourek, 2001, s.171). Z hlediska psychologického (Hartl, 1993), pak pravidlo, nebo předpis, který má závaznou platnost jako kritérium pro posouzení určitého jevu. Horák uvádí, že souvislost norem a hodnot je velmi těsná – „*Hodnoty jsou hodnotami pouze ve vztahu k normám.*“ . (Horák, 1996, s. 22), hodnoty jsou součástí norem. Hodnoty jsou však více obecnější, určují směry a cíle. Normy jsou konkrétnější, více omezené, vztahují se na jednotlivé druhy jednání a na sociální oblasti. Podle Müllerové (Müllerová, 2000) jsou normy důležité pro orientaci v etických problémech, ale ani normy neříkají přesně, co máme dělat. Mají různou závaznost a někdy se mohou dostat do rozporu s nároky společnosti. Dalšími souvisejícími pojmy jsou etická norma (morálka) – a s ní související moralizování - formální zdůrazňování určitých norem, bez ohledu na okolnosti.

1.6 Potřeby

Potřeba se obecně definuje jako pocit nějakého nedostatku nebo nadbytku něčeho, který se snažíme uspokojit nebo odstranit. Potřeby jsou základním vnitřním činitelem zaměřenosti, propojují se s vnějšími popudy, incentivami. „*Incentivy jsou popudem, pobídkou, která vyvolává nebo zesiluje již existující motivaci*“. (Hartl, 1993, s. 77).

V biologickém základu člověka jsou zakotveny potřeby primární (potrava, spánek, bezpečí, orientace, a. j.). Vyšší potřeby jsou spjaty se společenským začleněním. Lze je uspořádat do těchto skupin:

- **potřeby poznávací a estetické** – touha po informacích, řešení problémů
- **potřeby sociální** – obliba u ostatních, společenský status, prestiž, dominance, kooperace, identifikace aj.
- **potřeby aktivity** – potřeba pracovní a jiné činnosti, např. herní, sportovní, rekreační, a.j.
- **potřeby dosahování výkonů (výkonové potřeby)** – úsilí něco dokončit, udělat, zvládnout, dosáhnout spokojenosti u jiných i u sebe
- **potřeba kladného sebehodnocení a seberealizace** – a podle toho formovat svoji osobnost

Známa je klasifikace potřeb podle Maslowa – hierarchizace uspořádání od potřeb nejnižších po nejvyšší. Podstatné při tom je, že jedinec dospívá k vyšším potřebám až tehdy, dosáhl-li během svého dosavadního života uspokojení potřeb nižších.

- Potřeby fyziologické (hlad, žízeň, aj.)
- Potřeba bezpečí
- Potřeba lásky
- Potřeba sebeúcty
- Potřeba seberozvoje
- Potřeby poznávání
- Potřeby estetické

Každý z nás se snaží různými způsoby dojít k uspokojení především svých vlastních potřeb.

Z výše uvedené klasifikace odvozuje Machová (in Horák, 1996) klasifikaci hodnot:

- hodnoty fyziologické - zdraví, vzhled, ...
- hodnoty zabezpečení - pracovitost, samostatnost, ...
- hodnoty asociace - láska, věrnost, ...
- hodnoty osobnostní - vzdělanost, hrdost, kultivovanost, asertivnost, ...
- hodnoty vyšších osobních cílů - realizace vlastních schopností, ...

Zájmy jsou významným činitelem zaměřenosti osobnosti. Je to „*Dlouhodobé a soustavné zaměření aktivity jedince*“ (Helus, 2003, s. 48). Integrují mnoho oblastí, např.: poznávací, sociální, životně-stylovou a hodnotovou zaměřenost. Zájem je charakteristický kladným citovým hodnocením určité skutečnosti. Můžeme u nich rozlišit: aktivitu nebo pasivitu, sílu nebo slabost, stálost nebo přelétavost. Přelétavost a nestálost zájmů je pak charakteristická zejména pro dětský věk.

2 Charakteristika žáka mladšího školního věku (6 – 11 let)

Praktická část této práce je vyhodnocením dotazníkového šetření žáků 1. – 3. ročníků, docházejících do školní družiny. Cílem je stručně nastínit charakteristiku takto starého žáka z hlediska jeho psychologického i tělesného vývoje.

2.1 Tělesný vývoj

Dítě je v mladším školním věku již po tvarové přeměně, má dlouhé končetiny, osifikace kostí však není dosud dokončena. Rychle se ukončuje růst trvalého chrupu, dozrávají vnitřní orgány dítěte. Pohybový vývoj je dynamický, ale nerovnoměrný, nejvyššího tempa dosáhne až kolem 10. roku věku. Vyrůstá zejména pohybová vytrvalost, rychlost a přesnost, zejména u pohybů rukou. Dítě, které je nějak tělesně oslabeno nebo postiženo a stejně tak dítě se smyslovým postižením nebo vadou, je schopno si již v tomto věku uvědomit rozdíly mezi svými motorickými a smyslovými schopnostmi a schopnostmi zdravých nebo silnějších vrstevníků. Podle Vítkové je nesporná i sociální dimenze postižení – „*pojem tělesné postižení není myslitelný bez sociálního zřetele*“ (Vítková, 2004, s. 172). Na základě toho lze konstatovat možný vliv nějaké tělesné nedostatečnosti na tvorbu hodnot a hodnotovou orientaci dítěte.

2.2 Kognitivní vývoj

Zhruba od 6 do 11 let již dosahuje mozek svou hmotností dolní hranici hmotnosti mozku u dospělého. Počátkem školního věku je dítě schopno skutečných logických operací bez dřívější závislosti na viděné podobě. Toto logické usuzování se však stále týká jen konkrétních věcí a jevů, které si lze názorně představit. „*Teprve v této době začíná dítě logicky myslet, i když jen na konkrétních předmětech a konkrétních činnostech.*“ (Langmajer, Krejčířová, 2006, s. 113). Teprve na počátku dospívání (kolem 11 let) je dítě schopno vyvozovat soudy zcela formálně, aniž by si obsah konkrétně představilo.

Myšlení

V mladším školním věku dospěl vývoj myšlení do **stádia konkrétních operací**: dítě je schopno různých transformací v mysli současně – může chápat identitu, zvrtnost, vzájemné spojení různých myšlenkových procesů do jedné sekvence (např. současné posouzení výšky a šířky skleničky). Jde tedy o kvalitativně nový způsob usuzování. „*Dítě je nyní schopno analyticko-syntetické činnosti v tom smyslu, že umí vyjmout části předloženého celku a opět je podle určitého hlediska složit.*“ (Langmajer, Krejčířová, 2006, s. 113). To mu např. umožňuje chápat zvukovou i vizuální podobu slov a napomáhá učení čtení, psaní a počítání. Lépe již také chápe příčinné vztahy, nespokojuje se již s jednoduchými soudy (když je zima, tak sněží), ale žádá si podrobnější vysvětlení. Dítě opouští dřívější myšlení magické, antropomorfní. Má stále rádo pohádky, ale zajímá se již také o encyklopedie, krátké povídky, zeměpisné, technické, historické knihy a časopisy. Poučení získává i z televize, internetu, prostřednictvím výletů apod. V tomto období roste také inteligence dítěte a je lépe měřitelná.

Dále se rozvíjí i **řeč** – rozšiřuje se slovní zásoba, roste schopnost vytvářet složitější větné konstrukce a souvětí, vyjadřovací schopnosti dosahují vyšší úrovně. Vzrůstá schopnost soustředění, stálost **pozornosti**, její přenášení a rozsah, rozvíjí se aktivní a zaměřená pozornost. **Paměť** je již stabilnější, má již určitou strukturu, do které může informace začleňovat. Dítě začíná využívat i různých záměrných paměťových strategií. Postupně přidává další strategie – logické organizace materiálu, mnemotechnické pomůcky. S postupným rozvojem myšlení souvisí rozvoj logické a úmyslné paměti, vzrůstá rychlost a trvalost zapamatování. **Učení** ve školním věku již není tak nahodilé, více se opírá o řeč, je plánovitější, dítě se učí, jak se učit.

Zájem dítěte v tomto věku je ovšem stále vázán na jevy konkrétní, abstraktní pojmy (pravda, krása ...) jsou mu přístupny jen zase v konkrétních příkladech. **Vnímání** je přesnější, představy jsou často detailní, rozvíjí se **slovní zásoba a paměť**. **Emoce** jsou stabilnější a také vyváženější než v předškolním věku, dítě emoce již lépe ovládá, je zdrženlivější v projevech. Pro mladší školní věk je charakteristická dlouhotrvající radostná nálada. Dívky v psychickém i fyzickém vývoji předbíhají chlapce

Vstupem do školy se dítěti rozšiřuje sociální pole, významnými osobami už nejsou jen rodiče, ale také učitelé a spolužáci. Rozvíjejí se i širší sociální vztahy, přátelství s vrstevníky. To je ale založeno většinou na společných životních podmínkách (např. když kamarád přejde na jinou školu, vztah skončí).

Od 9-10 let se dítě začíná zajímat o to, jak je hodnotí vrstevníci, záleží mu na tom. Dítě začíná lépe kontrolovat své chování, učí se jednat podle určitých jednoduchých a konkrétních pravidel i v nepřítomnosti dospělé autority (nutná je ale ještě kontrola), osvojuje si **morální normy**. V této souvislosti hovoří Helus o dvou stádiích morálního usuzování: konvenční - jedinec se neváže na důsledky svého jednání, důležité je pro něj to, co si myslí lidé, se kterými se ztotožňuje. Postkonvenční stádium, ve kterém jedinec dosahuje morální autonomie – zvažuje protichůdná hlediska a dělá uvážlivá rozhodnutí s vědomím důsledků, které jeho rozhodnutí přinesou (Helus, 2003).

Žáci se organizují většinou v malých izosexuálních skupinkách - chlapecké (pohybové a soutěživé hry) a dívčí (panenky) – pro uvědomění si své genderové role a identifikaci s ní. Sounáležitost s vrstevníky má velký vliv i pro pocit jistoty, děti se učí naslouchat, chápat, vést dialog, spolupracovat s ostatními.

Volný čas

- **hra** – věrné napodobení skutečnosti – stavebnice, panenka, stolní hry, skupinové hry „na něco“ (četníky a zloděje) podle pravidel.
- **sport** – míč, fotbal a hokej (vybití agrese – ritualizovaný boj) jako model soupeření i spolupráce. Závodní sport je v tuto dobu předčasný – bere dětem „hru“ jako takovou, je pro dítě spíše řeholí
- **práce** – vztah k práci má např. tyto složky – záliba, očekávání odměny, užitečnost, vzdálený cíl, touha být dobrý, soutěž, spolupráce, povinnost
- **péče o zvířata** – chovatelství „domácích mazlíčků“

2.3 Socializace

Socializací nazýváme proces, v němž lidský jedinec vrůstá do svého sociálního prostředí. „*Socializace je postupné začleňování jedince do společnosti prostřednictvím nápodoby a identifikace,*“ (Hartl, 1993, s. 194). Jde o proces utváření a vývoje člověka,

v němž se rozvíjí jeho osobnost. Socializace je celoživotní proces, v jehož průběhu si jedinec osvojuje specifické formy chování a jednání, jazyk, poznatky, hodnoty, kulturu, a začleňuje se tak do společnosti.

Helus uvádí, že „*cíl socializace je podvojný, zahrnuje dva cílové aspekty, které se v pozitivním případě doplňují, v negativním pak rozdělují na cíle dva, které jsou ve vzájemném střetu*“ (Helus, 2007, s. 84):

- **individualizační autonomizování** – rozvoj osobnosti jako jedinečné, svébytné a originální osobnosti
- **sociální integrování socializovaného jedince** – do popředí staví mezilidskou sounáležitost, přijetí sociokulturních norem společnosti, zapojování se do společenských procesů

Socializace se realizuje prostřednictvím sociálního učení, sociální komunikací a interakcí i nátlakem. Socializace dítěte se obvykle člení do tří etap:

- 1. etapa – dítě se identifikuje s matkou a nachází tak stabilitu vztahů ve společnosti
- 2. etapa - dítě se snaží osamostatnit, najít své místo v síti sociálních vztahů. Zde se vytváří základ vlastností jedince a jeho hodnot
- 3. etapa - dítě se začleňuje do širších sociálních vztahů a systému sociálních rolí

„*Socializace se odehrává v různých prostředích a tato různá prostředí jsou v různých vztazích vůči sobě navzájem i vůči celku společnosti.*“ (Helus, 2007, s. 88).

Existují tři nejvýznamnější socializační prostředí:

2.3.1 Rodina

„*Co rodina, to svérázné socializační prostředí*“ (Helus, 2007, s. 87). Rodina je pro dítě prvním socializačním prostředím, kde získává nejdůležitější rámce pro vnímání a chápání světa, učí se základním normám a způsobům chování. Dítě přijímá v rodině v ní platné hodnoty a učí se základnímu životnímu stylu.

Rodina formuje základní sebepojetí a sebehodnocení dítěte a tím ovlivňuje další průběh jeho života i utváření jeho osobnosti. Dítě buduje sebe sama z informací a reakcí

rodičů. V rodině se také dítě učí základním rolím – roli dítěte, otce, matky i dospělého (anticipační socializace), sexuální roli chlapce a dívky, muže či ženy, roli partnera.

Specifičnost socializačního působení rodiny je v tom, že dítě je zde přijímáno jako individualita, rodina je modelem chování, zdrojem jeho jistot. Ve školním věku se sice dítě od rodiny stále více odpoutává, ale ta pro něj stále zůstává důležitým zázemím. Význam rodiny pro socializaci dítěte (ale také dospívajícího) je klíčový, svým způsobem ojedinělý a prakticky nezastupitelný. Je to dáno tím, že dítě zde nachází uspokojení potřeb, které je pro průběh dalšího sociálního začleňování rozhodující.

Jde o potřeby:

- **být druhým člověkem akceptován**, tj. přijímán bez výhrad, takový jaký jsem
- **být milován a moci milovat**, se všemi k tomu patřícími projevy něhy, obdivu a úcty
- **umět se vcítit do druhého a vědět, že on se vcítuje do mě**, identifikovat (ztotožňovat) se s druhým a vědět, že on se identifikuje se mnou
- **mít jistotu vzájemnosti**, spjatosti společným domovem

Vytváření nových sociálních vztahů závisí na tom, jak rodina zajišťuje pocit bezpečí a citové opory v nových obtížných situacích spojených se školní docházkou a zároveň jaké společenské postoje a vlastnosti rodina v dětech pěstuje (např. přátelství, družnost, ochota pomáhat, kamarádství x egoismus, společenská izolovanost apod.). V rodině jsou významné specifické role jejích jednotlivých členů:

- **matka** – má rozhodující vliv na citový rozvoj dítěte, vývoj empatie, otevřené komunikace – vyjadřování i ovládání citů
- **otec** – má významný vliv na dítě podobně jako matka, navíc je pro něj zdrojem informací a zkušeností, bývá větší autoritou, je modelem mužské role, umožňuje dítěti odpoutání od matky. Oceňuje a trestá věcněji než matka. Hodnota otce závisí na tom, jak ho vnímá matka a naopak
- **sourozenci** – jsou zdrojem sociálního učení. Tvoří přirozené koalice, objevuje se však i rivalita a žárlivost mezi sourozenci

Vzhledem k tomu, že rodina je nenahraditelná pro adekvátní vývoj dítěte, jsou vážným společenským i individuálním problémem rodiny poskytující nedostatečnou emocionální jistotu a oporu či rodiny málo podnětné, rodiny dysfunkční, problémové.

2.3.2 Škola

Škola má pro vývoj dítěte mimořádný význam. Ve škole je dítě mimo rodinné prostředí a je posuzováno podle své práce, výkonů a schopností. Není zde přijímáno bezpodmínečně. Je v konkurenčním prostředí. Dostává zde příležitost získat pozitivní hodnocení vlastním úsilím, významně se formuje jeho sebehodnocení a sebepojetí. Školní prostředí se stává pro dítě náročnějším, méně se přihlíží k individuální jedinečnosti dítěte, větší důraz je kladen na vytváření obecnějších norem. Cenné je především získávání nových zkušeností.

Hodnoty předávané ve škole jsou uznávány celou společností. Narozdíl od rodiny, která ovlivňuje základy osobnosti dítěte, škola ho začleňuje do širšího sociálního rámce jako příslušníka společnosti (nebo alespoň do její většiny). Dítě se zde učí přijímat autoritu, která je založena na vnějších strukturách, nikoliv na přirozeném vztahu jako je tomu v rodině.

Dítě musí v tomto období zvládnout dvě nové role: školáka a spolužáka a zároveň se orientovat i v nových oblastech:

- **školní práce** – ta pro něj představuje povinnosti, jejichž smysl je mu vzdálený (vzdělání) a motiv neúčinný. Je zde poprvé objektivně hodnoceno a poprvé zažívá i pocity méněcennosti v závislosti na míře úspěchu při výkonu i na výsledku srovnávání s vrstevníky. V tomto období je nutné ocenit nejen výkon žáka, ale i jeho snahu a posilovat jeho sebedůvěru, neboť sebedůvěra souvisí s úspěšností.
- **učitel** – má na nejmladší žáky velký vliv, je velkou autoritou. První učitel je vždy milován, žáci přesunují svůj pocit bezpečí a jistot z domova na něho. Měl by být příkladem morálním i nositelem nadšení pro vzdělání.
- **kolektiv** – v 1. třídě je kolektiv žáků poměrně kompaktní s dominancí učitele. Kamarádí se spolu ti, kteří např. sedí vedle sebe, chodí ze školy spolu, nebo se znají z MŠ. Ve 3. třídě se vývoj v této sociální skupině posunuje směrem ke kamarádské solidaritě, autorita učitele ustupuje autoritě vedoucích žáků. Přátelství vznikají na základě podobnosti povah až po 10. roce. Síla, obratnost a další schopnosti, prezentující „co umím“, mají významný vliv na zařazení dítěte

do skupiny. Soucit či gentlemanství jsou pak pojmy, které žák mladšího školního věku nezná, a v jeho vnímání a chování nemají místo.

2.3.3 Vrstevníci

Vrstevnická skupina je méně normativním prostředím než rodina. Dítě zde může projevovat větší spontaneitu, tudíž se zde více projevuje svými kompetencemi a schopnostmi. I zde je dodržování určitých norem vyžadováno, avšak dítě se jako člen skupiny podílí na jejich vytváření.

Dítě je ve společnosti vrstevníků přijímáno proto, jaké je, ne proto, že je (na rozdíl od rodiny). Nově se učí souřadné roli, učí se ale i podřizovat se skupině, řešit konflikty, vyjednávat a uzavírat kompromisy, učí se také řídit, prosazovat se a ovlivňovat dění ve skupině. Dítě se učí žít v rovnocenných vztazích s ostatními, kteří jsou jiní než on a se kterými musí vyjít. Ve vrstevnické skupině se jedinec může setkávat i s nevhodným, dokonce nežádoucím chováním, které pro něj do té doby nebylo běžnou normou (např. agresivita, krádeže).

Sociální dovednosti, které zde dítě získává, bude potřebovat v dospělosti. Význam vrstevnického sociálního prostředí se mění v průběhu vývoje dítěte a v pubertě a v adolescenci nabývá identifikace významu rozhodujícího.

3 Praktická část

3.1 Charakteristika a cíl empirického šetření

Cílem praktické části mé práce je zjištění vývoje hodnotové orientace žáků školní družiny během tří let jejich docházky v závislosti na čase a možné změně, ke které došlo v uplynulém období v životě dotazovaných. Zároveň jsem sledovala rozdíly v hodnotové orientaci mých žáků v závislosti na níže uvedených faktorech.

Formulovala jsem rovněž tyto **hypotézy**:

- 1) vývoj hodnotové orientace žáků ovlivňuje více jejich věk než změna v jejich životech
- 2) vývoj hodnotové orientace je ovlivněn více rodinou než docházkou do školní družiny

Seznámení se s hodnotovou orientací žáků může mít významný přínos pro pedagogy i rodiče. Zjištěná data se tak mohou stát východiskem pro další práci se žáky v oblasti formování žádoucích postojů ve vztahu k hodnotám a jejich naplňování.

3.2 Realizace výzkumu

Výzkum probíhal mezi lety 2008 – 2010 ve školní družině na Základní škole Dr. Edvarda Beneše v Písku. Tato škola se dlouhodobě profiluje jako škola s rozšířenou výukou cizích jazyků, hudební a tělesné výchovy. Školní družina má 7 oddělení, do kterých dochází celkem 259 žáků z 1. – 4. ročníku.

První část výzkumu probíhala ve školním roce 2008 / 2009, druhá pak ve školním roce 2010 / 2011. Základním souborem výzkumu byli žáci 1. – 3. ročníku (v r. 2008), v roce 2010 pak byli žáky 3. – 5. ročníku. Obou šetření se zúčastnilo celkem 60 žáků, 22 chlapců, 38 dívek. V obou částech výzkumu byl použit stejný dotazník, ve druhé části výzkumu doplněný o úvodní dotaz, týkající se možné změny v životě dotazovaného.

Jak bylo již výše uvedeno, hodnota je něco významného, cenného, a důležitého. Různí jedinci v různých fázích svého života a v různých situacích a podmínkách přikládají význam a důležitost jiným věcem, jiným hodnotám. Klíčovou roli v utváření hodnotového systému jedince pak hraje socializace a její významní činitelé – rodina, škola, sociální prostředí. Z toho jsem při svém výzkumu vycházela při výběru faktorů, které mohou hodnotovou orientaci ovlivnit.

Sledované faktory:

- **Věk** – zajímalo mne, zda a jak souvisí věk dotazovaného s jeho hodnotovou orientací
- **Pohlaví** – jiné hodnoty mohou vyznávat dívky, jiné chlapci
- **Místo bydliště** – přestože se již rozdíl mezi městem a vesnicí v současnosti téměř vyrovnaly, mohou však stále v oblasti hodnotové orientace dětí přetrvávat
- **Byt nebo rodinný dům** – také druh bydlení může ovlivnit preferenci určitých hodnot
- **Způsob docházky do školní družiny** – činnosti, které se zde organizují, skupinová dynamika, vztahy ve skupině i mezi skupinami navzájem – další možný faktor ovlivňující hodnotovou orientaci žáků
- **Vliv médií** – televize, internet – vliv médií se zdá být v současné době jedním z nejvýznamnějších na tvorbu hodnot současné populace

Jako zajímavý faktor jsem se rozhodla sledovat „místo bydliště“, protože se domnívám, že by mohl mít na hodnotovou orientaci významný vliv. 18 dotazovaných žáků tohoto výzkumu bydlí na vesnici, 42 žáků ve městě. Vesnický a městský způsob života je v mnohém odlišný, přestože se na venkov přenáší městský způsob života. *“Venkov je spojen s přírodou, pomalostí, silnou sociální kontrolou, vyplývající z osobní znalosti všech navzájem. Město je spojeno s kulturou, rychlostí, racionalitou, individualitou, lhostejností, anonymitou.”* (Kubátová, 2010, s.181). Proto, podle mého názoru, může být tento rozdíl úhlem pohledu na hodnotovou orientaci.

Poněkud problematický, z hlediska skutečného vlivu na hodnotovou orientaci dětí, je faktor „druh bydlení“, tedy zda dotazovaní bydlí v bytě nebo v rodinném domě (v mém výzkumu bydlí 40 dotazovaných v bytě, 20 v rodinném domě). Vyjdu-li ale ze sociologických studií poslední doby, pak je život v bytech na velkých městských sídlištích opravdu odlišný od života v městských domech, ať už z nové moderní výstavby, nebo v tradičních vilových čtvrtích, které můžeme najít v každém městě. Sídlíště měla ve městech řešit problémy s bydlením, stala se ale, postupem času, sama problémem. „*Obrovské množství bytů na malé ploše, vysoká koncentrace obyvatel, nekvalitní zastaralá infrastruktura, nedostatek míst pro parkování, znečištěné životní prostředí, málo zelených ploch, absence sportovišť. To vše degraduje bydlení na sídlišti jen na uspokojení základní potřeby přespání. Společenský život na sídlištích se pro většinu obyvatel zredukoval na sledování televize či nákupy v supermarketech.*“ (Modřanské noviny, 2006). Kubátová tvrdí, že: „*Na mnoha sídlištích se prostě nedá skutečně bydlet, ale jenom přespát, přespání je jedinou funkcí, které sídliště plní.*“ (Kubátová, 2010, s. 173). Tento faktor jsem proto zvolila při svém výzkumu záměrně, neboť řada našich žáků bydlí právě na velkých píseckých sídlištích, a to by se mohlo odrazit jak v jejich hodnotové orientaci, tak v jejím vývoji.

Dalším faktorem je i způsob docházky do školní družiny (50 žáků dochází pravidelně - denně, 10 nepravidelně, pouze mezi dopoledním a odpoledním vyučováním). Školní družina plní funkci rekreační, vzdělávací, výchovnou a sociální a způsob docházky do ní může tedy do jisté míry ovlivnit hodnotovou orientaci jejich žáků. „*Školní družina organizuje pravidelnou činnost oddělení a případně zájmových útvarů, pořádá (nebo spolupořádá) příležitostné akce a v průběhu dne nabízí spontánní aktivity. Družina umožňuje žákům i odpočinek a přípravu na vyučování.*“ (Hájek, 2007, s. 27). Hodnotová orientace žáků může být ovlivněna časem, které zde žák stráví, činnostmi, které jsou zde organizovány, skupinou žáků, která se v oddělení školní družiny sešla a v neposlední řadě i osobností vychovatele.

Také vliv médií (40 sleduje televizi a internet denně, 20 pouze občas) může mít na vývojovou orientaci žáků vliv. Média, především televize a fenomén moderní doby – internet - mne zajímala jako faktor vývoje hodnotové orientace proto, že se domnívám, že hrají v dnešní společnosti podstatnou roli v ovlivňování člověka v jakékoliv oblasti

jeho života. Nejmarkantnější je však působení reklamy, která: „ukazuje jednotlivé konkrétní výrobky na pozadí jasně vylíčeného určitého životního stylu, ke kterému mají výrobky patřit. Každý výrobek má svou sociální adresu, je určen pro specifický životní styl. V moderní společnosti stačí vykazovat určité vnější znaky k tomu, aby byl považován za příslušníka určité skupiny.“ (Kubátová, 2010, s. 133). Internet pak nejen, že umožňuje získávání informací z nejrůznějších oblastí, ale zprostředkovává také nové sociální kontakty na síti, umožňuje komunikaci. A v tomto smyslu je také dětmi v poslední době hojně využíván. Jako zajímavý faktor tedy byla média zvolena záměrně.

V první části výzkumu byla jména dotazovaných zaznamenána z důvodu zachování kontinuity šetření. Žáci však odpovídali anonymně.

Pro zjišťování informací o sociálních hodnotách, které žáci oceňují, obdivují a které mají proto vliv na jejich prožívání a chování jsem se rozhodla použít písemnou formu explorativní metody – dotazník, jako způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí. Umožňuje získat informace od poměrně velkého množství respondentů v krátkém čase. Byl použit nestandardizovaný dotazník, který jsem sestavila na základě zkušeností z mé praxe s dětmi a zařadila do něj pojmy, o kterých se domnívám, že by mohly mít pro žáky nějaký význam, nějakou hodnotu. Především ale takové, které se vztahují k často diskutovaným tématům ve skupině. Se žáky jsem předem pohovořila o tom, co se za těmito hodnotami skrývá. Dotazník byl formulován dostatečně srozumitelně, tak, aby mu porozuměli i ti nejmenší.

Dotazník se skládal z 2 částí:

1. část - 6 otázek na zjištění potřebných údajů o respondentovi sloužících k porovnání rozdílů v hodnotové orientaci na jejich základě.

Sledovány jsou ty hodnoty, jejichž význam je respondentům výše uvedeného věku dostatečně srozumitelný. Jedná se o pojmy, které si dokáží představit, nějak je pocitově „zhodnotit“ a „uchopit“ (např. mít oba rodiče, mít sourozence, být v kontaktu s prarodiči, jezdit na rodinnou dovolenou). Rovněž také pojmy, představující předměty, které lze vlastnit (např. mít mobilní telefon, počítač, mít auto, aj.). Výběr pojmů

(hodnot), ke kterým měli dotazovaní zaujímat stanovisko pak reflektoval názory žáků, reagoval na témata spontánních i řízených diskuzí, byl výsledkem mé zkušenosti z práce s dětmi a dlouhodobého pozorování žáků a jejich názorů na současné dění kolem nich.

2. část - 20 otázek k hodnotové orientaci, které je možno rozdělit tematicky do třech okruhů:

- sociální vazby (otázka 1-5, 11 -13)
- povinnosti a volný čas (otázka 6 - 9, 14)
- materiální hodnoty (otázka 10, 15 -20)

3.3 První část výzkumu – školní rok 2008 – 2009

Popis práce

V prvním roce šetření (šk. r. 2008 / 2009) jsem dotazník předložila žákům školní družiny. Žáci pracovali po menších skupinách tak, abych jim mohla dostatečně vysvětlit zadání, příp. jednotlivé otázky.

Vyplňování dotazníku:

První část – otázky k situaci respondentů – žáci podtrhovali vyhovující odpověď.

Druhá část – vlastní dotazníkové otázky – k nim přiřazovali odpovědi takto:

3 – pro mne nejdůležitější

2 – pro mne méně důležité

1 – pro mne zcela nedůležité

Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 60 žáků, složení dotazované skupiny:

- 1. roč. - 30 žáků (18 dívek, 12 chlapců)
- 2. roč - 20 žáků (14 dívek, 6 chlapců)
- 3. roč. - 10 žáků (6 dívek, 4 chlapci)

Dotazník jsem předložila žákům ŠD. Všichni pracovali samostatně, pouze žákům 1. a 2. ročníku jsem musela opakovaně vysvětlit zadání, případně jednotlivé otázky. Všechny otázky jsem se žáky předem diskutovala proto, aby následně lépe pochopili

jejich význam a obsah. Žáci dotazník vyplňovali v průměru asi 10 minut. Pokud někdo nerozuměl otázce, vysvětlila jsem ji individuálně. Z možných diagnostických technik jsem si vybrala škálování, jako způsob objektivního a přesného diagnostikování a měření intenzity určitých jevů. Podle Horáka (Horák, 1997) je nejvhodnější pro měření hodnot. Spočívá ve využití škál, číselných systémů, pomocí kterých lze zachytit sílu posuzovaných jevů. Tato metoda je nejpropracovanější a současně nejvíce užívaný způsob měření hodnot a postojů. „*Dotazovaný reaguje tak, že vyjadřuje určitou míru souhlasu nebo nesouhlasu s dílčí položkou.*“ (Pelikán, 2004, s. 131). Tento typ posuzovacích škál je škálou tzv. Likertova typu. Využila jsem možnost třípólového typu vyjádření („pro mne nejdůležitější“ – 3, „pro mne méně důležité“ 2, „pro mne zcela nedůležité“ -1).

Soubor číselných hodnot, které jsme získali, můžeme buď sečíst nebo zprůměrnovat. Tím pak získáme hodnotu postoje respondenta k posuzovanému jevu. (Pelikán, 2004). Já jsem pro vyhodnocování svého dotazníku vytvořila ke každé otázce několik tabulek, zvláště pro každý posuzovaný faktor. Do tabulek jsem postupně zanášela odpovědi, škály sečetla, a převedla je na procenta. **Výsledky dotazníkového šetření jsou tedy vyjádřeny procentuálně, zaokrouhlovala jsem na 5%.** Níže uvádím pouze grafy, které jsou nejprehlednější formou vyjádření výsledků mého dotazníkového šetření.

K vytvoření grafů byl použit program MS Word.

3.4 Druhá část výzkumu – šk. rok 2010 – 2011

Druhá část výzkumu probíhala ve školní družině, o dva roky později, ve školním roce 2010 / 2011. Výzkumu se zúčastnil stejný počet stejných respondentů, nyní o dva roky starší (nejmladší byli tedy nyní žáky 3. ročníku)

Protože jsem sledovala možný vývoj hodnotové orientace žáků mladšího školního věku v závislosti na věku i změnách v životě zúčastněných, doplnila jsem úvodní část dotazníku o otázku, týkající se této skutečnosti. Kromě údajů týkajících se pohlaví, třídy, místa a formy bydlení, způsobu docházky do školní družiny a času, který věnují médiím, měli žáci uvést, zda došlo v době, která uplynula od minulého šetření, v jejich

životě k nějaké změně. (**„Došlo během posledních dvou let ve tvé rodině nebo u tebe osobně k nějaké velké změně?“**)

Tuto otázku jsem se žáky předem diskutovala, povídali jsme si o tom, co se může v životě dítěte změnit. Diskuzi jsem řídila směrem k otázkám, které byly předmětem dotazníkového šetření – změnou pro dítě tedy může být např. rozvod rodičů, nové partnerské vztahy rodičů, smrt jednoho z rodičů nebo prarodičů, stěhování, narození sourozence, odchod sourozence ze společné domácnosti, ztráta zaměstnání rodičů, těžká nemoc v rodině, pořízení si nebo smrt domácího mazlíčka...

Žáci dotazník vyplňovali opět anonymně. Vyhodnocovala jsem ho stejným způsobem, jako dotazník v první části šetření.

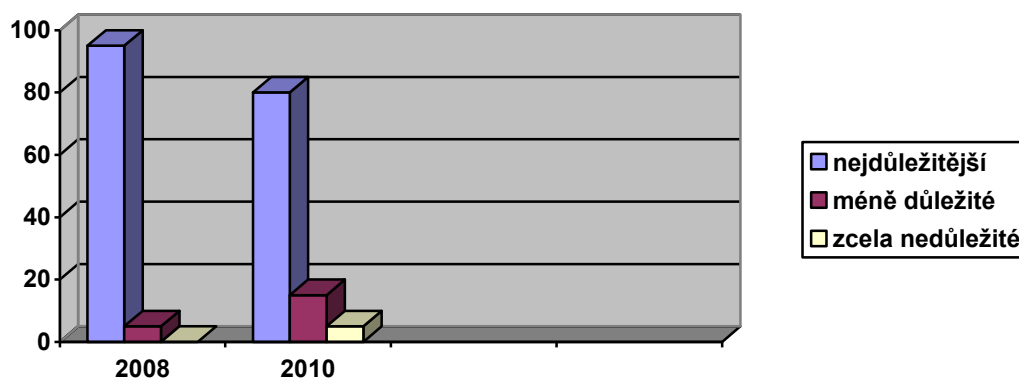
Při vyhodnocování tohoto druhého dotazníkového šetření jsem zjistila, že k nějakým změnám v životě respondentů došlo u 20% dotazovaných (12 žáků).

4 Výsledky dotazníkového šetření – všechny věkové skupiny:

4.1 Porovnání výsledků - r. 2008 x r. 2010

V grafickém znázornění jsou výsledky uvedeny v procentech.

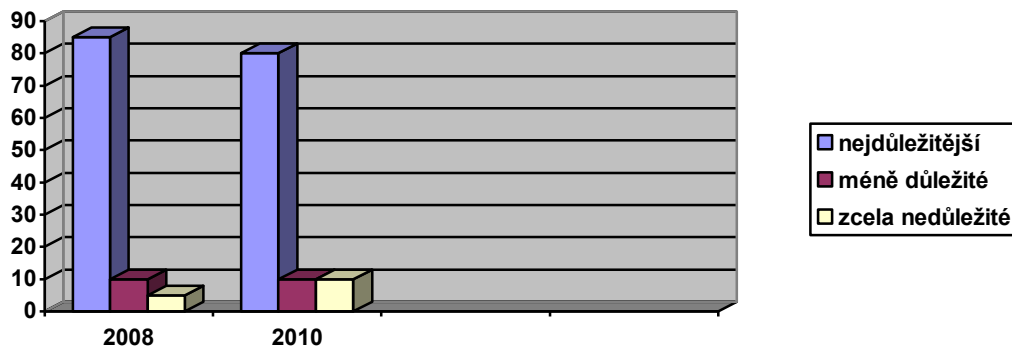
Otázka č. 1 – mít oba rodiče

V prvním roce šetření výrazná většina dotazovaných bez ohledu na věk odpověděla, že mít oba rodiče považuje za nejdůležitější. Děti z úplných rodin si nedovedou představit, že by se rodiče rozvedli a naopak řada dětí žijících pouze s jedním rodičem by si přála, aby byli jejich rodiče opět spolu. Pouze 5% žáků považuje mít oba rodiče za méně důležité. Může to být proto, že jsou jejich rodiče rozvedeni, ale oni sami nepovažují rozvod rodičů za velký problém – matka a otec spolu dobře vycházejí, často se vídají a děti se na život v nově utvořených rodinách dobře adaptovaly.

Ve druhém roce výzkumu většina dotazovaných opět odpověděla, že mít oba rodiče považuje za nejdůležitější. V tomto šetření je však již více žáků, kteří toto považují za méně důležité a objevilo se i 5% těch, pro které je nyní zcela nedůležité mít oba rodiče. V souvislosti s vyšším věkem se nyní žáci možná orientují více na své vrstevníky, kamarády či spolužáky. S pozvolným nástupem puberty se objevují první konflikty dětí s jejich rodiči, nebo pouze jedním z nich a tuto skutečnost také žáci ve svých odpovědích mohli zohlednit.

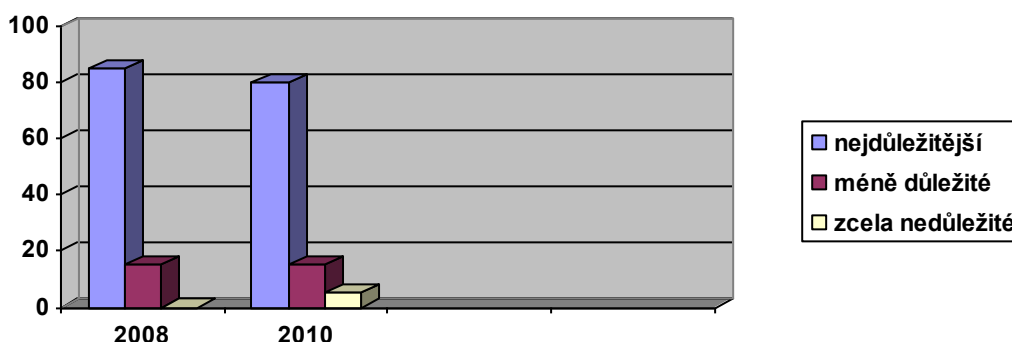
Otázka č.2 – mít sourozence

V prvním roce výzkumu většina odpověděla, že mít sourozence je pro ně důležité. Může to být proto, že si bez sourozence již neumí život představit, nebo naopak proto, že v dnešní době, kdy je časté mít pouze jedno dítě, si řada dětí nějakého sourozence přeje.

Přestože nejmladším respondentům je nyní, o dva roky později, 8 - 9 let a v tomto věku již upřednostňují často kamarády, většina dotazovaných stále považuje za důležité sourozence mít. Méně důležité je to zejména pro skupinu nejstarších respondentů, nyní žáků 5. ročníku. Je to možná proto, že již sourozence mají a zejména mladší sourozenec je zdrojem možných obtíží a nebo si již na své „jedináčkovství“ zvykli, a protože mají řadu kamarádů, sourozenec jim nechybí.

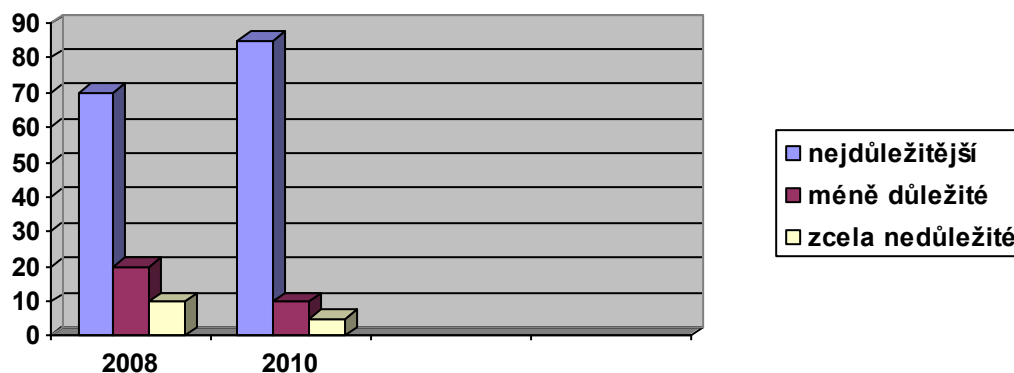
Otázka č. 3 – často se stýkat s prarodiči

První rok výzkumu ukázal, že stýkat se pravidelně s prarodiči je nejdůležitější pro velkou většinu dotázaných. Lze to vysvětlit tím, že od nich bydlí daleko, nejsou tak často v kontaktu a rádi by byli, nebo tím, že bydlí v jejich blízkosti, jsou na pravidelné návštěvy zvyklí a babička s dědou by jim chyběli.

Ve druhém roce výzkumu hodnotila pravidelný styk s prarodiči jako nejdůležitější opět velká většina dotázaných. Přestože mají žáci nyní pravděpodobně více jiných sociálních kontaktů, vztahy s prarodiči jsou pro ně stále důležité. Babička a děda jim možná občas koupí něco, co od rodičů nedostanou, dědečkové s chlapci rádi něco „kutí“, babičky jsou zase výbornými kuchařkami. Nejmenší děti jsou často také v péči prarodičů v době své nemoci, kdy s nimi nemohou kvůli pracovní vytíženosti zůstat doma rodiče. Toto všechno jsou možné důvody, proč jsou prarodiče stále i u takto starých dětí v oblibě.

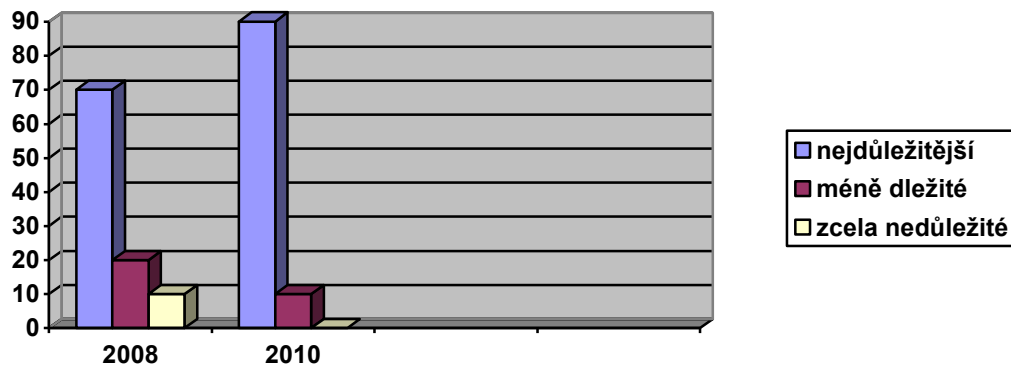
Otázka č. 4 – mít „fajn“ spolužáky

V prvním roce výzkumu převážná většina dotazovaných opět odpověděla, že je dobré mít „fajn“ spolužáky. Takto dotazovaní odpovídali proto, že třídní kolektiv považovali za výborný a byli by neradi, kdyby se to změnilo, nebo jejich spolužáci nebyli ideální a oni toužili po „fajn spolužácích“. Pouze ve skupině nejstarších a nejmladších se objevila častější odpověď „1“ – je zcela nedůležité mít fajn spolužáky. Je to možná proto, že mají řadu kamarádů i mimo školu a ve škole jim stačí jen několik „spřízněných duší“, nejmladší jsou pak stále ještě více fixováni na rodinu – rodiče a sourozence. Spolužáky a jejich morální kvality nedokáží ještě plně zařadit do svého hodnotového žebříčku.

Ve výsledcích z druhého roku výzkumu je patrné, že dochází k výraznějšímu posunu směrem k preferenci pozitivních vztahů ve třídním kolektivu. Žáci si nyní možná uvědomují, že ve škole tráví mnoho času, uznávají nutnost spolupráce a výhody, které přináší „dobrá parta“. Někteří však, ve svých odpovědích „2“ a „1“, tedy méně a zcela nedůležité, mohli také zohlednit nějaké nepříjemné zážitky a situace, jež se ve třídě staly v souvislosti s některým spolužákem, který tzv. kazí partu, ostatním ubližuje, je zlý a má další povahové vlastnosti, pro něž není ve třídě oblíbený a nepřispívá v ní k příjemné atmosféře.

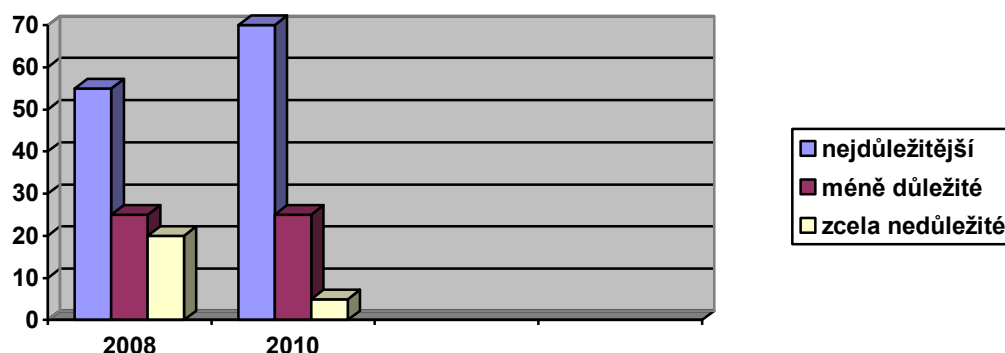
Otázka č.5 – mít hodně kamarádů

Mít hodně kamarádů považuje v prvním roce výzkumu za nejdůležitější většina respondentů ze všech tříd. Ti, kteří odpověděli odlišně, se mohou domnívat, že jeden či dva dobří kamarádi stačí.

Také u této otázky lze zaznamenat v souvislosti s věkem výrazný posun směrem k upřednostňování kamarádských vztahů. Na rozdíl od minulého šetření zvolilo ve druhém výzkumu o plných 20% dotazovaných více odpověď „3“ - nejdůležitější. Věk respondentů (9 -11 let) je právě obdobím velkého rozvoje kamarádských vztahů, mít nějakého kamaráda je teď velmi důležité. Každé dítě hledá někoho, komu se může svěřit, kdo s ním může podniknout něco, co s rodiči nebo sourozenci dělat nemůže, chce s někým sdílet tajemství... Výsledek tedy koresponduje s názory psychologů na význam vrstevnických a kamarádských vztahů v tomto období.

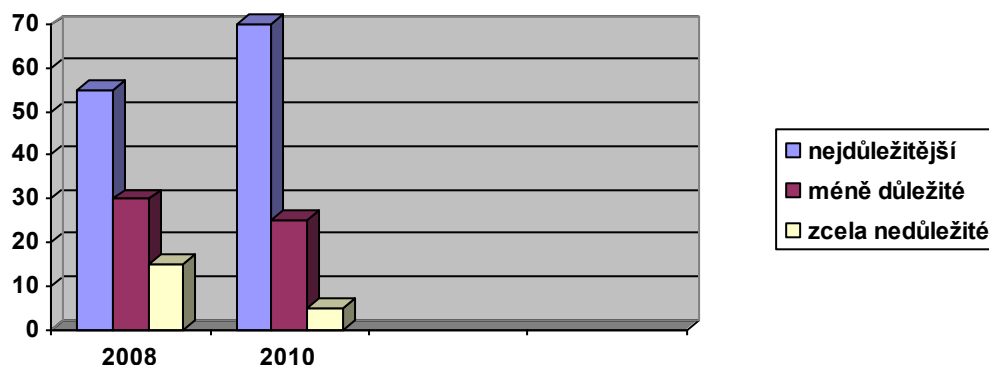
Otázka č.6 – mít domácího mazlíčka – zvířátko

V prvním roce výzkumu považuje za velmi důležité mít zvířátko mírná většina dotazovaných . Může to být buď proto, že skutečně nějaké mají a už si život bez něj nedovedou představit, nebo žádné nemají a chtěli by ho mít.

Ve druhém roce výzkumu považuje za důležité mít zvířátko opět většina dotazovaných, oproti předchozímu šetření však došlo k posunu směrem k větší preferenci vlastnictví zvířete. Je možné, že to souvisí opět s věkem respondentů a také s rozvojem jejich zájmů, mít nějaké zvíře je navíc nyní moderní, ale děti mohou mít také jenom potřebu o někoho se starat (o někoho, kdo je v jejich očích slabší a nemohoucnější než ony samy) a také možná chtějí „zapadnout“ mezi ostatní– kamarádi mohou spolu venčit psa, apod. Svůj vliv mohou mít i média. Např. v televizi se děti často setkávají se slavnými osobnostmi a jejich mazlíčky, či s pořady orientovanými na pomoc opuštěným zvířatům.

Otázka č.7 – mít koníčka – hobby

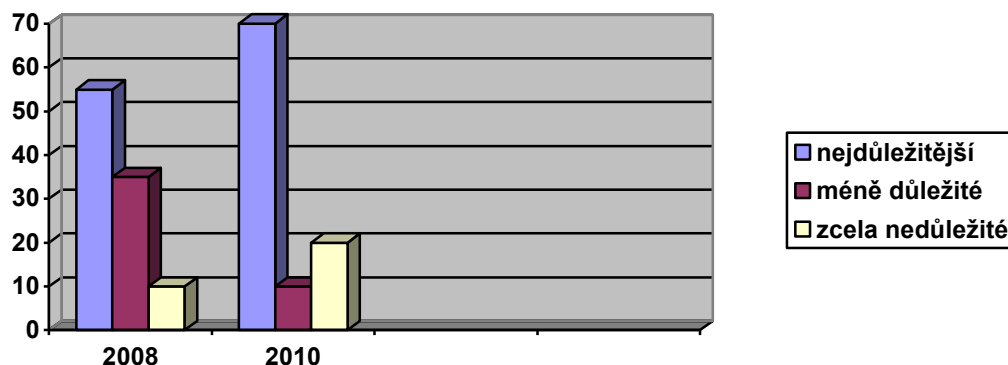

V prvním roce výzkumu byla otázka koníčka (hobby) nejdůležitější pro žáky 3. ročníku, žáci 1. ročníku ji naopak považují za zcela nedůležitou. Je to pravděpodobně proto, že se nějaké činnosti, kterou lze za koníčka označit, nevěnují, upřednostňují hračky, ještě si potřebují pohrát. Starší žáci naopak považují za důležité mít nějaké hobby, možná si uvědomují důležitost smysluplného využití volného času a sami nějaký koníček mají, něčemu se věnují.

Ve druhém roce výzkumu se ukázalo, že mít koníčka (hobby) je důležité pro všechny nejstarší žáky - žáci 5. ročníku si život bez nějakého zájmového kroužku již nedovedou představit, nejmladší žáci toto však neupřednostňují – možná proto, že dávají ještě přednost spontánním hrám, jejich zájmy ještě nejsou ustálené. Nebo je to způsobeno tím, že v rodině ani ve svém okolí nenašli dostatek podnětů k tomu, aby se ve svém volném čase zabývali nějakou pravidelnou činností, něčím, co by je uspokojovalo. Možná v tomto ohledu zklamala rodina i škola.

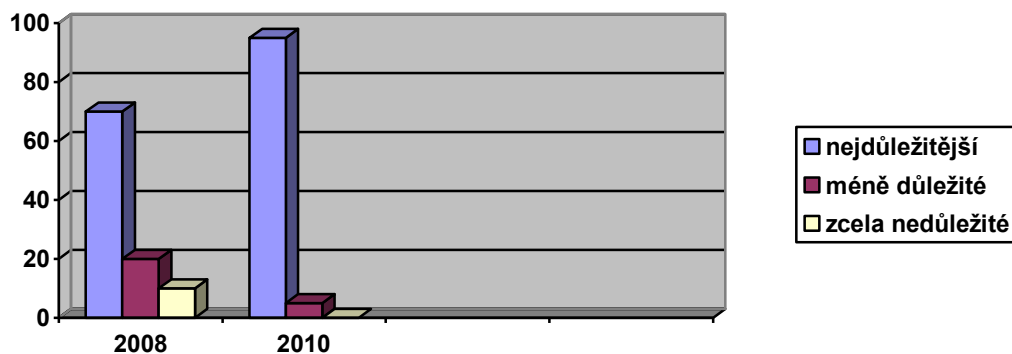
Otázka č. 8 – sportování

V prvním roce výzkumu je provozování sportovních aktivit důležité pro více než polovinu respondentů ze všech tříd. Je to pravděpodobně proto, že se nějaké formě pohybové aktivity věnují. Ti, kteří odpověděli jinak, zřejmě nepovažují sportování za nijak důležité. Možná proto, že nesportují ani organizovaně v nějakém sportovním oddíle, ani se sportu nevěnují rekreačně v rámci rodiny.

Ve druhém roce výzkumu upřednostňuje sportování většina respondentů ze všech tříd. Téměř všichni žáci docházejí do nějakého sportovního kroužku (hokej, kopaná, házená, florbal, plavání, tenis), sportu se pravděpodobně věnují v různých formách také společně s rodiči či prarodiči. Není vyloučena ani možnost, že žáci takto odpověděli proto, že z médií denně slyší informace o vhodnosti sportování a o jeho kladném vlivu na zdraví člověka, a alternativu „3“ - nejdůležitější - v dotazníku nezvolili z přesvědčení, ale jako to, co je přece důležité, jasné a moderní, co by se „mělo preferovat“. Oproti minulému šetření se však o plných 10% zvýšil počet těch, kteří uvedli, že je sportování zcela nedůležité. Pravděpodobně se skutečně sportu nevěnují. Plně to ovšem odpovídá současným steskům lékařů, učitelů tělesné výchovy a dalších odborníků na nedostatečnou tělesnou aktivitu dnešních dětí a s tím související nárůst počtu dětí s nadváhou a dalšími chronickými onemocněními.

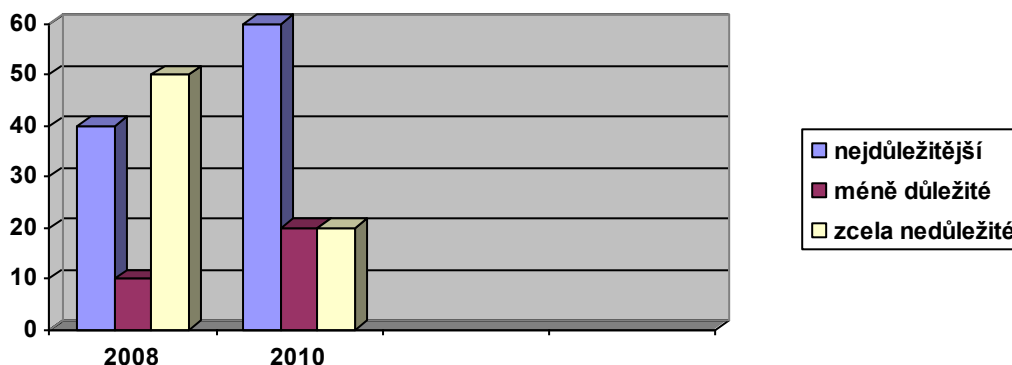
Otázka č.9 – mít hodně volného času

Pro většinu dotazovaných v prvním výzkumu je velmi důležité mít dostatek volného času. Pouze nejmladší žáci přiřadili k této otázce odpověď č. 1 - zcela nedůležité. Lze to interpretovat tak, že ještě dostatečně nechápou pojem „volný čas“ a své hry a další aktivity, kterým se věnují mimo školu, nejsou schopni zařadit do sféry volného času.

Po dvou letech došlo u dotazovaných žáků k výraznějšímu posunu směrem k preferování dostatku volného času. Neobjevila se žádná odpověď „1“, tedy zcela nedůležité. I v mladším školním věku mají děti mnoho zájmů, na které je třeba mít čas. V souvislosti s přibývajícím nároky na přípravu do školy pociťují pak někteří dotazovaní přímo nedostatek volného času. Část respondentů by chtěla mít více času sama pro sebe, nechtějí ho trávit na mnohdy neoblíbených „povinných“ mimoškolních aktivitách (kroužky, tréninky, jazykové kurzy apod.), protože to chtěli rodiče

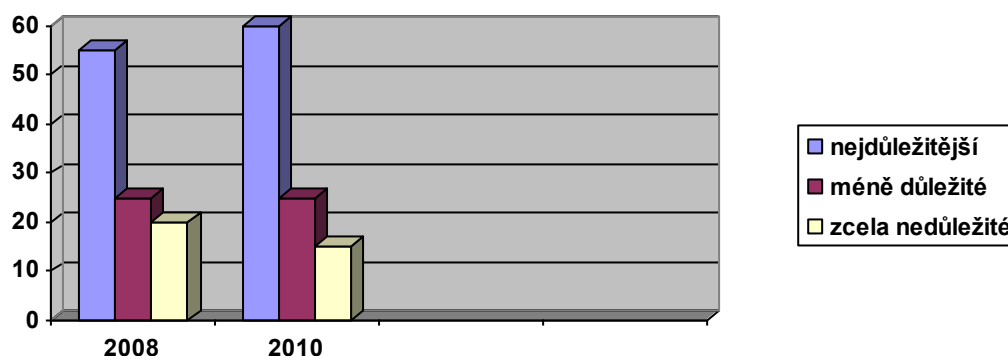
Otázka č. 10 – mít dětský pokoj sám pro sebe

První výzkum ukázal, že nejmladší žáci nepovažují za nejdůležitější mít vlastní dětský pokoj. Lze to interpretovat tak, že pokud mají sourozence podobného věku, jsou na sdílení jednoho pokoje s nimi zvyklí, hrají si spolu apod.. Možná se samoty, zejména večer, bojí.

Oproti prvnímu šetření se po dvou letech zvýšil počet těch, pro které je „výlučné vlastnictví“ pokoje důležité. Lze to zdůvodnit tím, že mají staršího sourozence, který již rodinu opustil, bydlí na internátě nebo na koleji, dítě zůstalo v pokoji samo a líbí se mu to. Tato odpověď může též souviset s problematickým soužitím s mladšími sourozenci (ruší při učení, berou a ničí jim věci). Respondenti mohli tuto odpověď volit i proto, že se jejich rodina přestěhovala z bytu do rodinného domu a všechny děti nyní mají k dispozici svůj vlastní dětský pokoj. Někteří však vlastní pokoj nemají, a proto není jeho „vlastnictví“ pro ně důležité – již si zvykli na další obyvatele dětského pokoje a sourozenec v něm jim vyhovuje, nebo bydlí v malém bytě a svůj pokoj mít prostě nemohou.

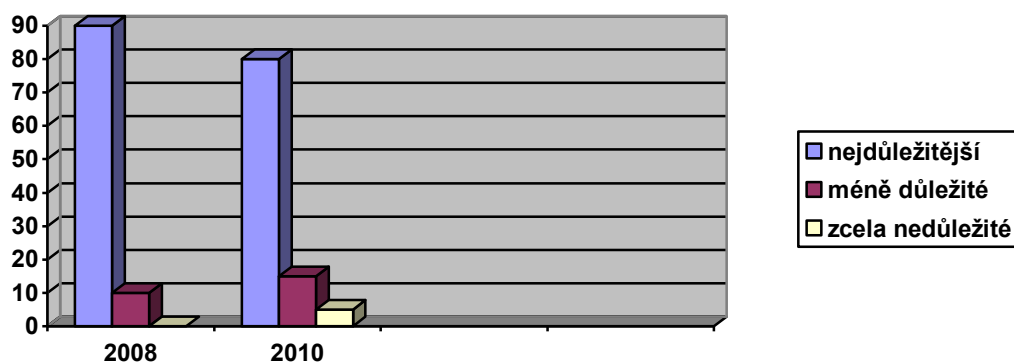
Otázka č. 11 – dovolená v hotelu u moře

Více než 50% dotazovaných v prvním roce výzkumu se domnívá, že je nejdůležitější strávit dovolenou v hotelu a u moře. Může to být proto, že k moři jezdí každé léto. Někteří však možná nebyli na dovolené u moře nikdy, moře znají pouze z televize, a tudíž touží vidět ho ve skutečnosti. Hotel možná dotazovaní nepovažují v takové míře za důležitý, protože u moře často bydlí v soukromých apartmánech a maminky jídlo denně připravují. Je zajímavé, že plných 20% respondentů nepovažuje dovolenou u moře za nejdůležitější. Může to souviset s tím, že ti nejmladší často tráví prázdniny u prarodičů nebo s rodiči v tuzemsku. Nebo také mohou mít dovolenou u moře spojenou s nějakým nepříjemným zážitkem, nelíbilo se jim tam, a proto tento typ dovolené nepreferují.

Oproti minulému šetření se pouze o 5% zvýšil počet těch, kteří považují za nejdůležitější být na dovolené v hotelu a u moře. O 5% se také snížil počet těch, pro které je dovolená u moře nejméně důležitá. Tento typ dovolené je však stále rodinami preferován, a proto ho žáci upřednostnili. Možná takto odpověděli také proto, že v době finanční krize neměli někteří z dotazovaných možnost k moři jet a stýská se jim po něm. Někteří by se také chtěli vyrovnat svým kamarádům a známým, kteří k moři jezdí pravidelně. Pro většinu populace je totiž dovolená v hotelu u moře v současné době standardním typem rodinné dovolené. Ostatní považují dovolenou v hotelu u moře za méně důležitou nebo zcela nedůležitou pravděpodobně proto, že jejich rodiny obvykle k moři nejezdí a svoji dovolenou tráví jinde a jinak. Tito žáci proto ani možnost být u moře nepovažují za nijak atraktivní, za něco, co pro ně má v tomto období mimořádnou hodnotu.

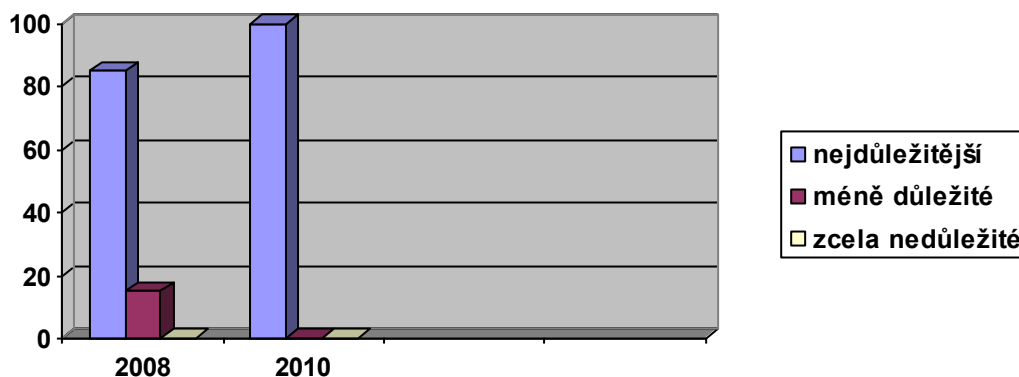
Otázka č. 12 – rodinná dovolená kdekoliv

Rodinnou dovolenou kdekoliv preferuje naprostá většina dotazovaných v prvním roce výzkumu. Být společně s rodiči a sourozenci někde na prázdninách je pro ně důležité. Ve vztahu k předchozí otázce je však místo pro společnou dovolenou jasně dáno – v hotelu u moře. Možná byla ale tato otázka nevhodně položena, respondenty mohla zmást, zejména v souvislosti s předcházející otázkou.

Rodinná dovolená kdekoliv je preferována naprostou většinou dotazovaných i o dva roky později. Být společně s rodiči a sourozenci někde na prázdninách je pro ně důležité. Odpověď „1“ (zcela nedůležité) se nejčastěji objevovala u nejstarších respondentů. Může to souviset s možnými rozpady rodin dotazovaných nebo s krizí uvnitř některých z nich a s tím spojenou nechtíví dítěte trávit s rodiči ještě i dovolenou. Lze se také domnívat, že starší žáci preferují letní tábory, kde je podle nich více dobrodružství a možnost nových zážitků i nových přátelství.

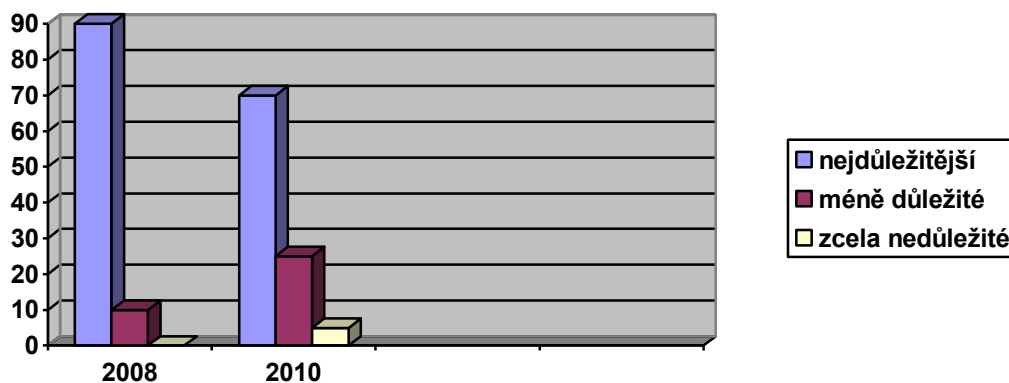
Otázka č. 13 – zdraví

Zdraví je nejdůležitější pro naprostou většinu respondentů v prvním roce šetření. Možná si důležitost zdraví uvědomují sami, avšak lze předpokládat, že odpovídají tak, jak je se na tento dotaz všeobecně odpovídá - přejeme si hodně zdraví při různých výročích apod. Číslo „2“, tedy menší důležitost, volili především nejmladší žáci. Lze to zdůvodnit tím, že si ještě dostatečně nedokáží představit důležitost zdraví pro svůj další život a ve svém věku upřednostňují jiné hodnoty.

V dvouletém odstupu je zdraví hodnoceno jako nejdůležitější všemi respondenty. Důvody, proč takto odpověděli všichni dotazovaní, jsou zřejmě stejné jako u minulého šetření. Nově lze zmínit možnou větší duševní vyzrálost dotazovaných, jejich uvědomění si zdraví jako důležité podmínky pro kvalitní život sám. Další faktor můžeme najít i v možné existenci nějaké vážné nemoci nebo úrazu v rodině dotazovaných nebo v jejich okolí.

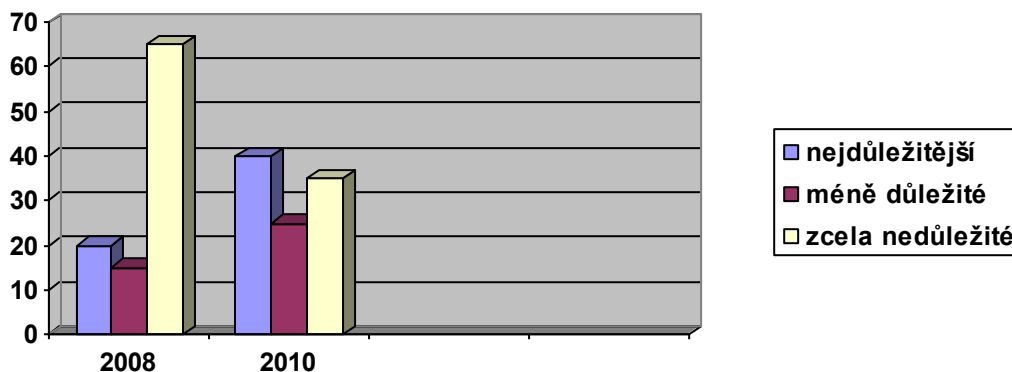
Otázka č. 14 – chodit do školy

Všichni žáci 1. třídy a velká většina žáků 2. ročníku v prvním roce výzkumu považuje školní docházku za nejdůležitější. Starší žáci volili tuto odpověď méně často. Souvisí to pravděpodobně s přibývajícím náročností na žáky ze strany učitelů a také s větším objemem učiva ve 3. třídě.

Posun v názorech na důležitost školy v životě dětí v dvouletém odstupu souvisí pravděpodobně s přibývajícím náročností na žáky ze strany učitelů a s větším objemem učiva ve 3. až 5. třídě. Ve vyšších ročnících navíc již nevyučuje ve třídě všechny předměty jedna, často oblíbená, učitelka. Některé předměty, zejména jazyky, zde učí učitelé 2. stupně, kteří často neumějí s takto starými dětmi jednat vhodným způsobem. Dalším možným důvodem je i vliv rodiny - někteří rodiče znevažují školu, učitele i vzdělání jako celek. Možná to žáky ve škole nebaví, mají pocit, že se už naučili to, co budou k životu potřebovat - tedy psát, číst a počítat, ostatní informace přece mohou najít na internetu nebo v encyklopediích.

Otázka č.15 – mít drahé oblečení

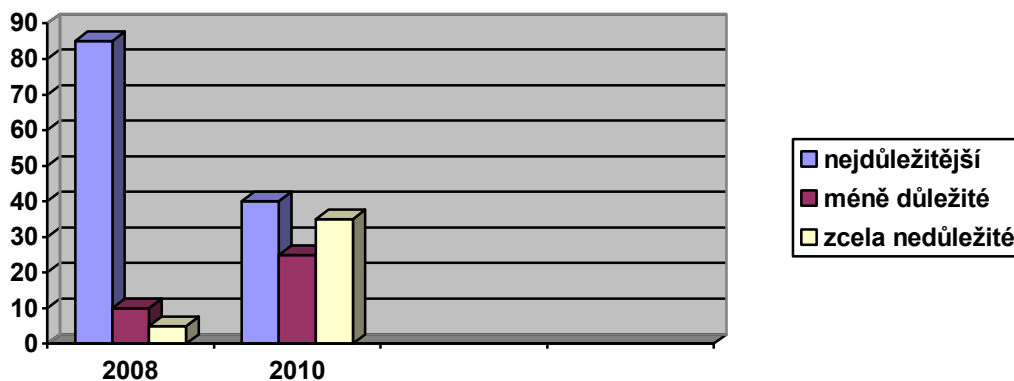

V dotazu na důležitost drahého oblečení se v prvním roce šetření převážná většina respondentů vyjádřila, že je pro ně nedůležité nebo naprosto nedůležité mít drahé značkové oblečení. Je to tak možná proto, že třeba ani nevědí, co si představit pod výrazem „drahé oblečení“, možná proto, že to vědí, ale nemohou ho z různých důvodů mít a jsou s tím srozuměni. Nejmladší žáci upřednostňují pravděpodobně jiné hodnoty – známá je např. nelibost dítěte, když pod stromečkem najde tzv. „měkký“ dárek, tzn. nějaké oblečení. Věc v pevném obalu, v krabici, je pro dítě v tomto období hodnotnější (hračka, kniha, apod.).

K mírnému posunu v názoru dotazovaných na tuto otázku došlo o dva roky později, zřejmě v souvislosti s jejich vyšším věkem a s tím spojeným větším množstvím sociálních kontaktů na různých úrovních. Žáci se setkávají s dobře oblečenými vrstevníky, z médií znají různé poradny a „módní policii“, chtějí se zařadit, být „in“. Značkové, a proto možná vrstevníky uznávané oblečení jim může pomoci, podle jejich názoru, lépe se zařadit mezi ostatní. Pro většinu je však stále drahé a značkové oblečení méně důležité či zcela nedůležité. Někteří si možná uvědomují, že je pouze vnějším znakem, který o člověku mnoho nevyovídá.

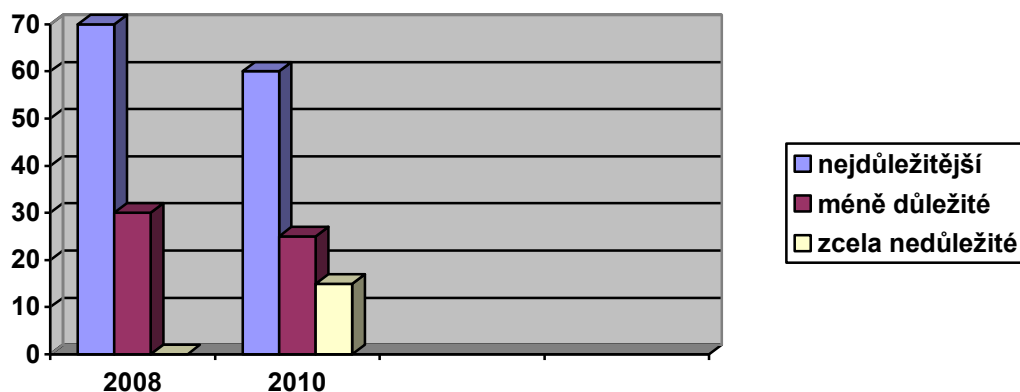
Otázka č. 16 – mít hodně hraček

Číslem „3“, tedy nejdůležitější, odpověděli v prvním roce výzkumu všichni žáci 1. tř. a většina žáků 2. tř. Zbytek považuje vlastnictví velkého množství hraček za nedůležité. Souvisí to pravděpodobně s věkem – žáci 1. a 2. tř. si ještě rádi hrají a různé hračky potřebují, starší mají už i jiné aktivity. Roli zde hraje i reklama, módnost, momentální trend, apod.

Výrazný posun v názoru na hodnotu množství hraček v druhém šetření logicky souvisí s věkem dotazovaných. Nejmladším dětem je nyní 8-9 let, sice si ještě rády pohrají, ale vysokou hodnotou pro ně hračka již není. Soustředují se v této době zejména na sestavování nejrůznějších sbírek emisí drobných hraček (např. karty hokejistů, fotbalistů, Pokémonů apod.). Žáci rádi hrají společenské deskové hry, v kolektivu školní družiny pak upřednostňují soutěživé kolektivní hry, míčové hry, apod., tedy ne hry „na něco“ nebo „na někoho“. Svůj volný čas mimo školu pak věnují jiným aktivitám – sportovním i estetickým zájmovým kroužkům, tráví ho více se svými vrstevníky při spontánních hrách, apod.

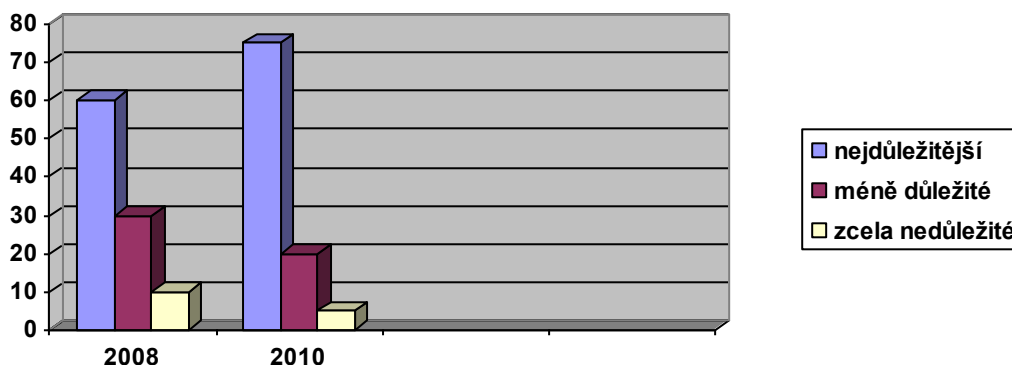
Otázka č. 17 – mít automobil

V prvním roce výzkumu si myslí velká většina nejmenších dětí že je nejdůležitější mít auto - auto je dnes pro člověka nutnost. Je normální mít auto, často má každý z rodičů své, děti se rády vozí a také se chlubí tím, jaké auto doma mají. Auto bývá ve škole mezi žáky často diskutované téma. Nikdo z dotazovaných se nedomnívá, že mít auto je zcela nedůležité.

Po dvou letech došlo k mírnému posunu v názoru na hodnotu vlastnění automobilu. Nově se objevilo i 15% odpovědí „1“ – zcela nedůležité. Takto odpověděli překvapivě především nejstarší žáci, přestože právě oni nejčastěji bydlí na vesnici, do školy dojíždějí a s některými obcemi je dopravní spojení problematické. Pravděpodobně si ověřili, že autobusem nebo vlakem se lze také dobře dopravovat, i když s určitými problémy. Městské děti rodiče často do školy vozí auty, přestože to nemají daleko. Jsou tím do jisté míry zhýčkané a už si život bez auta nedovedou představit. Možným důvodem pro menší důležitost automobilu pro žáky je i rozpad jejich rodiny, kdy auto po rozvodu zůstalo u druhého z rodičů, dítě nyní autem tak často nejzdí a už mu ani nechybí, protože si na nové podmínky zvyklo.

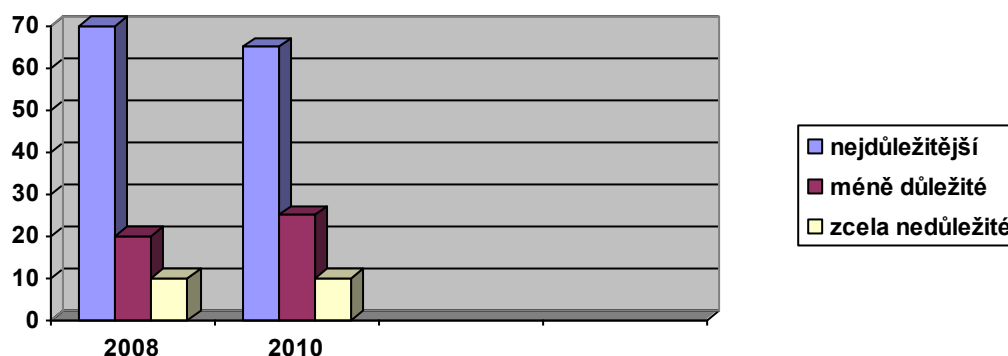
Otázka č. 18 – mít počítač

Mít počítač považuje za důležité převážná většina všech dotazovaných v první části výzkumu. Počítač je fenomén doby, kdo ho doma nemá, neumí s ním zacházet, a proto na něm tedy nemůže hrát hry (protože to je to, co děti tohoto věku na počítači nejvíce přitahuje), bývá ze skupiny vyloučen a často již těmi nejmenšími dětmi vysmíván. Z tohoto důvodu o jeho vysoké hodnotě nikdo z dotazovaných nepochybuje. Přesto se objevilo 10% odpovědí „1“ (zcela nedůležité), zejména z řad žáků 1. ročníku.

O dva roky později došlo k posunu v názorech dotazovaných – nyní bylo pouze 5% odpovědí negativních. Může to souviset s věkem dotazovaných a s jejich možnou větší vyzrálostí nebo i konformitou. Počítač lze dobře využít, např. k vyhledávání nejrůznějších informací prostřednictvím internetu, můžeme komunikovat s okolím, sledovat filmy, poslouchat hudbu, apod. Žáky bývá však stále nejčastěji využíván ke hraní počítačových her. Přestože si nejstarší děti v tomto věku nacházejí i jiné aktivity mimo domov, počítači stále věnují tolik času jako v minulosti. Proto se tedy pravděpodobně zvýšil počet těch, kteří vlastnictví počítače nyní preferují.

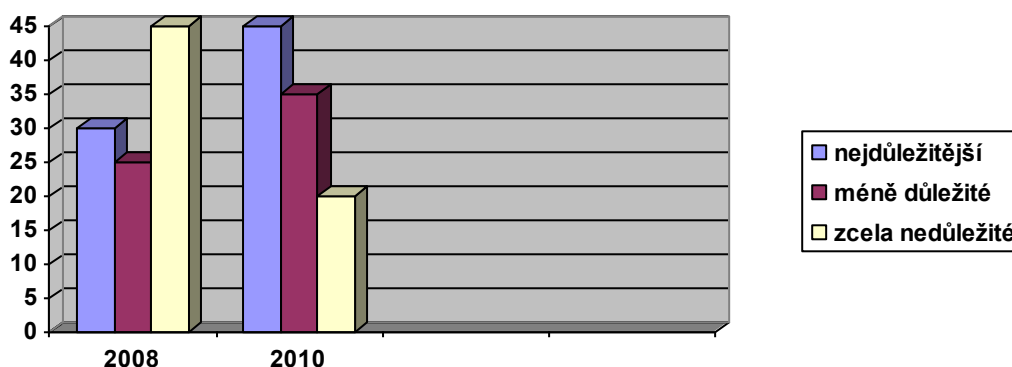
Otázka č. 19 – mít mobilní telefon

V prvním roce výzkumu je v otázce mobilu téměř celá skupina dotazovaných zajedno – výrazná většina ho považuje za nejdůležitější. Lze to vysvětlit tím, že je dnes zcela běžné mít mobil (kdo ho nemá, je mimo skupinu), rodiče mohou být s dítětem kdykoliv v kontaktu, apod. Nejmladší žáci ve velké většině přiřazují vlastnictví mobilu největší důležitost – chtějí být možná jako jejich spolužáci nebo starší sourozenci, kteří ho mají. Pravděpodobně se rovněž domnívají, že budou-li mít telefon, budou více respektováni a nebudou stále těmi „malými dětmi“.

Ve druhém roce výzkumu si myslí stále velká většina dotazovaných, že je mobil důležitý nebo nejvíce důležitý. Mobilní telefon je, stejně jako počítač, DVD a další věci z oblasti elektroniky moderním fenoménem doby a již zcela běžnou součástí života dnešního člověka. Značka a typ mobilu jsou častým tématem dětských rozhovorů. Žáci se rádi chlubí, předvádějí možnosti svých telefonů, což bývá někdy stresující pro ty spolužáky, kteří mají typy poděděné po rodičích. 10% všech dotazovaných, a to zejména žáků 5. tř., považuje mobil za nedůležitý. Můžeme se domnívat, že ho ke svému životu tak nezbytně nepotřebují, nebo ho mají a nepovažují ho za něco zvláštního. Významnou hodnotu mu nepřikládají možná také proto, že veškerou komunikaci se svými známými vedou prostřednictvím telefonování přes internet, nebo proto, že si myslí, že kvalitu člověka určují i jiné věci než vlastnění určitého typu mobilního telefonu.

Otázka č. 20 – bydlet v rodinném domě

Pouze menší část dotazovaných v prvním šetření si myslí, že je důležité bydlet v rodinném domě. Zřejmě se domnívají, že plnohodnotně se dá bydlet i v bytě - někteří tak opravdu bydlí, jiní by se třeba rádi přestěhovali z domu do bytu (v našem případě z vesnice do města).

Oproti prvnímu dotazování došlo o dva roky později k posunu názoru na bydlení v rodinném domě – nyní ho preferuje o 15% více dotazovaných. Může to být proto, že se v uplynulém období jejich rodina přestěhovala do některé z okolních obcí nebo satelitního města, nebo do nově postaveného rodinného domu ve městě, a žáci nyní tento druh bydlení preferují. Těm z dotazovaných, kteří bydlí stále v bytech a mají kamarády z rodinných domů, se možná líbí tento způsob bydlení – více prostoru, samostatný dětský pokoj, zahrada, bazén, apod. a rády by takto bydleli i oni. O 25 % méně dotazovaných pokládá dům, jako možné bydlení, nyní za zcela nedůležité. Zvykli si v bytě, na sídlišti mají hodně kamarádů. Někteří si možná uvědomují, že bydlení v domě má i svoje nevýhody (dojíždění, je více práce okolo domu, apod.), nebo prostě vědí, že jejich rodina na dům nemá prostředky, a proto bydlení v něm nepřikládají pro sebe vysokou hodnotu.

4.2 Výsledky výzkumu – podle pohlaví

Lze říci, že se neobjevily mimořádné rozdíly v odpovědích na výše položené otázky ve vztahu k pohlaví odpovídajících respondentů.

Dívky odpovídaly jinak pouze v těchto otázkách:

„Mít sourozence“ považuje za důležité v obou výzkumech většina dívek (chlapci to považují za nedůležité). Možným důvodem je skutečně rozdíl pohlaví - mateřské city u dívek.

„Mít koníčka (hobby)“ považuje naopak za důležité pouze menšina dívek (chlapci naopak). Možná dívky dostatečně nechápou pojem „hobby“ a neuvědomují si, že například chodit na aerobik, mažoretky ... je koníček. Nebo to skutečně pro ně není nejpodstatnější.

„Dovolená v hotelu u moře“ je v prvním výzkumu překvapivě nepodstatná pro více než polovinu dívek, naopak chlapci ji upřednostňovali. Ve druhém roce šetření se názory obou pohlaví od sebe příliš nelišily.

„Mít auto“ a „Mít počítač“ je v obou šetřeních méně důležité téměř pro všechny dívky, narozdíl od chlapců. Možným důvodem je rozdílnost pohlaví – chlapci jsou techničtější, milují jízdu autem, chtějí být řidiči, rádi hrají hry na PC, komunikují přes internet, apod.

4.3 Výsledky výzkumu – podle místa bydliště

Odpovědi na většinu otázek se neliší ani v závislosti na místě bydliště. Žáci z města i z okolních vesnic odpovídali podobně. Může to být proto, že život na vesnici se již tolik podobá životu ve městech. V okolí města vyrostla i řada satelitů, rodiny se stěhují na venkov jen kousek od svého minulého bydliště, jezdí se sem prakticky jen vyspat a svůj životní styl příliš nemění. Některé rozdíly v odpovědích se však přece jenom objevily.

„Mít drahé oblečení“ a „Mít hodně hraček“, „Mít mobil“ je důležité pro většinu městských dětí. Důvodem je možná, že ve městě je třeba být „in“. Na vesnici je to

celkem jedno, nikdo to neocení, není to míra hodnoty člověka, jsou zde jiná měřítka, jiné hodnoty.

„Mobil“ je ale důležitý pro „vesničany“ např. kvůli kontaktu dětí a jejich rodičů při dojíždění do školy. Přesto by se bez něj obešly.

4.4 Výsledky výzkumu – byt x rodinný dům

Nejvíce rozdílných odpovědí se objevilo právě v závislosti na druhu bydlení. Nebylo to v okruhu otázek na sociální vztahy, ale spíše v náhledu na trávení volného času, způsob života a hmotné věci.

„Mít koníčka“ je nejvíce důležité pro žáky bydlící v domě, přestože mají možná více možností pro trávení volného času v domácím prostředí – okolní příroda, zahrada, bazén, domácí hřiště, apod. Naopak žáci z bytů považují hobby za méně důležité – pravděpodobně tedy tráví svůj čas jinak.

Většina dětí z bytů také neuznává důležitost sportu v životě. Je to zřejmě proto, že byt a sídliště ve městě jim poskytuje jiné možnosti k trávení volného času. Děti z domů sport považují naopak za důležitý a svůj volný čas tráví pravděpodobně právě tímto způsobem.

Děti „z bytů“ preferují dovolenou u moře, děti „z domů“ jakoukoliv rodinnou dovolenou. Pravděpodobně to souvisí s životním stylem, s tím že v bytech jsou většinou městské děti a „měšťáci“ jsou in, když jedou v létě k moři.

„Mít domácího mazlíčka“ chce většina „bytových dětí“, ne tak děti z domů. Možná je to proto, že pojem „domácí mazlíček“ je spojen s pojmem „cizokrajné“ zvíře, děti „z domů“ svého psa, který jejich dům hlídá, nebo kočku, která je dobrým lovcem myší, nebo králíka, chovaného na maso nepovažují za domácího mazlíčka.

4.5 Výsledky výzkumu – způsob docházky do školní družiny

Zajímavý byl výsledek výzkumu v závislosti na tom, zda žáci navštěvují školní družinu pravidelně (každý den a odcházejí z ní později), nebo nepravidelně (pouze mezi dopoledním a odpoledním vyučováním, obvykle dvakrát týdně). Nenalezla jsem

významný rozdíl mezi jejich hodnocením významu sociálních vazeb ve vztahu k rodině a jejím příslušníkům.

Některé rozdíly však bylo možno pozorovat v otázkách na způsob trávení volného času. Ti, kteří nedocházejí do ŠD pravidelně, mají více koníčků, častěji sportují a zároveň upřednostňují více hmotné záležitosti (např. je pro ně významné „Mít mobil“, „Mít auto“, „Rodinná dovolená kdekoliv“, „Mít drahé oblečení“, „Mít pokoj sám pro sebe“, „Bydlet v rodinném domě“). Je pro ně ale také významné např. „Mít hodně kamarádů. Ve velké většině takto odpovídali ti žáci, kteří žijí ve městě a navíc i ti, kteří bydlí v domě. Je to možná proto, že ve městě je více příležitostí ke trávení volného času, žáci mají velkou možnost výběru volnočasových aktivit. S rozhovorů se žáky vím, že mnozí navštěvují, kromě tradičních sportovních kroužků, typických pro obě pohlaví, nově také poměrně drahé tenisové lekce, squash, hokej, dívky pak nově otevřené sportovně-relaxační centrum. Také častěji navštěvují další jazykové kurzy. Jejich rodiče si mohou dovolit drahé kroužky. Toto souvisí pravděpodobně s vyšším socioekonomickým statusem rodiny. Menší míru významu připisovali tito žáci naopak škole a spolužákům, větší však kamarádům. Souvisí to možná s tím, že mají na kroužcích, v klubech a jinde větší množství jiných kamarádů a nejsou vázáni v přátelských vztazích na spolužáky. O dva roky později se rovněž zvýšil počet těch respondentů, kteří školní družinu navštěvují pouze nepravidelně, a to o 10 žáků z 5. ročníku. Proto se tento fakt jistě promítl v jejich odpovědích.

Žáci dojíždějící a také ti, kteří bydlí v bytě na sídlištích a ti, kteří považují za velmi důležité mít oba rodiče, navštěvují ŠD pravidelně. Častěji také odcházejí domů až před uzavřením ŠD v 17.00 hod.. Ti nemají většinou žádného koníčka mimo domov. „Mít hobby“ a „Sportovat“ je pro ně důležité pouze méně, nebo vůbec. Upřednostňují jiné hodnoty – např. „Stýkat se často s babičkou a dědou“, „Jet na dovolenou k moři“, ale také „Mít domácího mazlíčka – zvířátko“. „Mít počítač“. „Mít mobil“ je pro ně však stejně důležité, jako pro děti „z domů“. Preferují častěji školu (více ve druhém roce výzkumu, kdy nejmladší jsou již žáky 3. ročníku.) a také „fajn spolužáky“. Naopak je pro ně méně důležité vlastnictví auta, drahého oblečení. Je to možná proto, že téměř veškerý svůj čas tráví ve škole, mají zde nejvíce kamarádů, kteří se rekrutují z řad jejich spolužáků, ale také z jiných školních tříd a oddělení ŠD. Městské děti možná tak

odpovídali proto, že bydlí většinou na velkých sídlištích a jejich rodiče si nemohou dovolit financovat další drahé volnočasové aktivity svých dětí. S tím může souviset také obava rodičů o způsobu trávení volného času svých dětí v době po vyučování, doma nebo v prostředí sídliště. Proto jsou ve větší míře právě tito žáci ve ŠD déle, kde mají rodiče jistotu, že o ně bude postaráno a budou dále rozvíjeny jejich schopnosti a dovednosti prostřednictvím rozmanitých činností, které se zde organizují, nebo zájmových kroužků, které škola nabízí a které jsou finančně dostupné. Vlivem delšího pobytu těchto žáků ve školní družině a prostřednictvím působení ostatních žáků, kteří pocházejí z podobného prostředí a činností, kterým se v ŠD věnují, se možná jejich hodnotová orientace liší od hodnotové orientace těch žáků, kteří docházejí do školní družiny pouze nepravidelně a na kratší dobu.

Ani po dvou letech nedošlo o respondentů k výraznějšímu vývoji jejich hodnotové orientace. Pouze v názoru na význam školy se objevilo více odpovědí „3“ – velmi důležité. Je to možná proto, že si nyní více žáků uvědomuje s rostoucím věkem rovněž význam školy a vzdělávání. Jako méně důležité se objevily odpovědi na otázky „Mít mobil“, „Jezdit na dovolenou k moři“, „Bydlet v rodinném domě“, „Mít hodně hraček“.

4.6 Výsledky výzkumu – vliv médií

Překvapením nebyly ani odpovědi respondentů v závislosti na vlivu médií. Hodnotová orientace těch žáků, kteří denně sledovali televizi, používali internet a mobilní telefon je zaměřena nejen na hodnoty z kategorie „mít“, ale také na hodnoty sociální. Je to pravděpodobně proto, že televizní reklama a reklama v jiných médiích (i v dětských časopisech) je zaměřena především na takové jedince, kteří jí nejvíce podléhají, zejména na děti. Žáci, kteří nějaká média více sledují, upřednostňovali hmotné věci, tedy takové, které lze vlastnit a je dobré je mít – mobilní telefon, dobré auto, počítač, dům, značkové oblečení, hodně hraček apod. Zajímavé ale bylo, že zároveň také přiřazovali č. „3“ otázce „Mít hodně kamarádů“. Je to možná proto, že i ti nejmenší žáci mají často vlastní profily na různých sociálních sítích (Facebook, Twitter) a všichni, se kterými se přes počítač spojí a označí je, stávají se jejich „kamarády“. Že jde o kamarádství pouze virtuální, si často ani neuvědomují.

Naopak ti, kteří televizi a počítači nevěnují tolik času, preferují více sociální vazby na rodinu, školu a spolužáky a také aktivní trávení volného času prostřednictvím sportování a koníčků.

Ve druhém roce výzkumu nedošlo k výraznějšímu vývoji ve vztahu k hodnotové orientaci žáků. O něco méně významu přiřazují nyní žáci hmotným záležitostem, více však sociálním vazbám. Pravděpodobně to souvisí s věkem dotazovaných, jiným způsobem trávení volného času a vlivům prostředí, ve kterém se žáci pohybují. Pokud nyní stráví více času s počítačem, sociální sítě jim zajišťují i více „sociálních“ kontaktů.

Shrnutí:

Cíl mé bakalářské práce byl splněn. Na základě dotazníkového šetření jsem zjistila jistý vývoj hodnotové orientace žáků školní družiny. Ten se týkal všech dotčených oblastí a souvisí především s věkem žáků a vlivem rodiny.

Tento vývoj a s tím spojený rozdíl však nebyl příliš významný, a to především z toho důvodu, že výzkum probíhal pouze během tří let. Pro zjištění přesnějších a více vypovídajících údajů by bylo třeba dlouhodobějšího výzkumu. To by ale znamenalo také i jiný cíl a téma práce – zjišťování vývoje hodnotové orientace žáků ZŠ. Tedy vývoj v hodnotách žáků během školní docházky (1. st. ZŠ a 2. st. ZŠ). Protože jsem se však zaměřila na žáky, kteří navštěvují školní družinu aktuálně, na žáky 1.-5. tříd ZŠ, musela jsem pracovat v tomto časovém horizontu.

Výsledky šetření:

Obecně lze ale říci, že jsem v tomto výzkumu nezaznamenala výrazný odklon od linie preference pozitivních sociálních vztahů a příklon dětí k nadřazování materiálních hodnot.

Na otázky orientované směrem k sociálním vztahům (rodina, spolužáci, kamarádi) odpovídala většina dotazovaných v obou částech výzkumu „3“ - považují je tedy za nejdůležitější.

Na otázky orientované směrem k jejich povinnostem a způsobu trávení volného času odpovídali žáci opět většinou tak, že jsou pro ně nejdůležitější (škola, koníčky, volný čas, společná dovolená) – odpovědi „3“. Rovněž v obou částech výzkumu.

Na otázky orientované na hmotné záležitosti odpovídali dotazovaní tak, že jsou pro ně nejdůležitější – odpovědi „3“. Preferování vlastnictví mobilního telefonu, počítače, automobilu a dovolené v hotelu moře však souvisí pravděpodobně s tím, že výše uvedené věci a záležitosti jsou již nedílnou součástí života moderního člověka, v současnosti nejsou ničím výjimečným, a proto na ně dotazovaní také takto pohlížejí. Výsledky druhého roku šetření však prokázaly vývoj v odpovědích dotazovaných na tyto otázky. Objevilo se více odpovědí „1“ – tedy, že např. mobilní telefon, počítač, automobil a dovolená v hotelu u moře jsou zcela nedůležité. Proto tedy nelze, podle mého názoru, žáky v této souvislosti hodnotit jako ty, kteří jsou na hmotné otázky orientováni výhradně a jsou ve svém názoru neovlivnitelní.

Nenalezla jsem ani podstatné rozdíly v odpovědích na položené otázky v závislosti na pohlaví a věku dotazovaných. Pouze v závislosti na druhu a místě bydlení se objevily jisté rozdíly a stejně tak ve vztahu k médiím jsem zaznamenala rozdíly, hovořící ve prospěch hmotných záležitostí. Naopak jsem nezaznamenala rozdíly v závislosti na způsobu docházky do ŠD a zjistila tak, že vliv prostředí školní družiny na tvorbu hodnot jejich žáků je pouze malý.

Vyhodnocení stanovených hypotéz:

Moje první hypotéza, tedy že vývoj hodnotové orientace žáků ovlivňuje více jejich věk než změna v jejich životech **se potvrdila**.

Na základě výzkumného šetření jsem nezaznamenala vývoj hodnotové orientace žáků v závislosti na možné změně. Přestože k nějaké změně v životě dotazovaných došlo u 20% z nich (12 žáků), celkově se tato skutečnost neodrazila na vnímání jejich hodnot. Žáci jsou v tomto věku ještě poměrně malí na to, aby na změny nějak výrazně reagovali. Mohu zde také připomenout fakt, že děti si na změny dobře zvykají, mnohdy lépe, než jejich rodiče. Také možná uvedené změny nebyly natolik zásadní, aby nějak ovlivnily jejich životy, jak směrem k sociálním vazbám tak ke hmotným záležitostem a také směrem k povinnostem žáků a trávení volného času. Pravděpodobně se ale některé

rodiny dotazovaných rozpadly, a to jistě má na takto staré děti určitý vliv. Proto se také u otázky „Mít oba rodiče“ objevilo více odpovědí „1“ a „2“ - žáci tomu nepřikládají velký význam. Odpověď na otázku „Mít sourozence“ je rovněž nyní důležitější pro více žáků – pravděpodobně se jim v poslední době nějaký sourozenec narodil. Více odpovědí „3“ u otázky „Často se stýkat s babičkou a dědou“ může znamenat reakci na rozpad rodiny, ale také fakt, že se rodina odstěhovala dál od prarodičů. Některé změny pak žáci naopak mohli přivítat. V této souvislosti připomenu nárůst významu u otázky „Mít domácího mazlíčka“ a „Bydlet v rodinném domě“.

Naopak věk se projevil jako významný faktor. Je to logické a souvisí s poznatky vývojové psychologie. S přibývajícím věkem dítě upřednostňuje jiné věci, slábne přímý vliv rodiny, roste vliv vrstevníků, svoji roli hraje i škola, tělesný rozvoj. Dítě se osamostatňuje, je v kontaktu s ostatními. Hledá svoje místo ve společnosti, srovnává se s ostatními a chce se jim vyrovnat. Rozvíjí se po všech stránkách a k tomu potřebuje řadu dříve nepodstatných věcí a záležitostí. Důležitost některých dříve vyznávaných hodnot slábne a naopak to, co se dítěti kdysi zdálo zbytečné, k jeho životu nepotřebné, neznámé, něco, co dítě neovládalo, nebo se významem dané hodnoty ani nezabývalo, považuje nyní za podstatné. Ve druhé části šetření tak tedy vzrostl význam u hodnoty „Chodit do školy“, „Mít „fajn“ spolužáky“, „Mít hodně kamarádů“, „Sportovat“. Také ale u otázek „Mít pokoj sám pro sebe“, „Mít počítač“, „Mít mobilní telefon“, „Jezdit na dovolenou k moři“, „Mít drahé oblečení“. A oproti tomu zcela logicky ubylo významu u otázky „Mít hodně hraček“, „Často se stýkat s babičkou a dědou“ a „Mít oba rodiče“.

Moje **druhá hypotéza**, tedy, že vývoj hodnotové orientace je ovlivněn více rodinou než docházkou do školní družiny se **potvrdila**.

Pobyt žáků ve školní družině a vliv činností, které se zde organizují, má podle tohoto výzkumu slabší vliv než vliv rodiny, která je v tomto ohledu nezastupitelná. Děti, především v nejmladším věku, přejímají vzory svých rodičů, orientují se podle nich, vyznávají stejné hodnoty jako oni. Jsou dlouho v centru pozornosti rodičů, chtějí se jim podobat. Rodiče jsou pravděpodobně více konformní, chtějí být jako ostatní a mít to, co mají ostatní lidé. Pokud se už chtějí nějak lišit, pak především svým sociálně-

ekonomickým statusem, svým majetkem, chtějí být viděni na těch správných místech. Totéž chtějí i pro své děti. V tomto výzkumu jsem nenalezla rozdíl ve vývoji odpovědí na otázky týkající se hmotných záležitostí ani v okruhu otázek na sociální vazby a vztah k povinnostem a trávení volného času. Je především dáno rodinou, co a jak bude hodnotit, čemu se přikládá význam. Dítě mladšího školního věku není revoltujícím adolescentem, nechce a neumí být v opozici proti rodině. Ve světě obecně i ve světě hodnot se orientuje podle své rodiny.

Jak se tedy ukázalo z tohoto výzkumu, školní družina má v tomto smyslu vliv pouze malý, podpůrný. V rámci činností, které se zde uskutečňují se zaměřuje především na vytváření pozitivních sociálních vazeb a rozvíjí schopnosti a dovednosti svých žáků prostřednictvím různých pedagogických forem a prostředků. Školní družina, vedle své výchovné a vzdělávací funkce, plní i funkci sociální. Čas, který zde žáci stráví, ať už je to denně, nebo nepravidelně, a také pouze omezená možnost individuálního přístupu ke každému žáku, to jsou faktory, které negativně ovlivňují možnosti školní družiny ve vztahu k možnosti ovlivňování hodnotové orientace jejich žáků. Lze však zaznamenat možný vliv spolužáků, vrstevníků a prostředí školní družiny na preferenci hmotných záležitostí. To se projevilo v odpovědích na otázky významu vlastnění mobilního telefonu, počítače, drahého oblečení, množství hraček, domácího mazlíčka a dovolené u moře. Souvisí to pravděpodobně také s konformitou, snahou přizpůsobit se okolí. Žáci tohoto věku se, na rozdíl od starších žáků nechtějí příliš lišit od ostatních, chtějí mít to, co ostatní. Dodávají si tím na důležitosti, chtějí se zapojit do skupiny svých vrstevníků. Žáci, kteří docházejí do školní družiny pravidelně, tzn. denně a na delší dobu, odpovídali o dva roky později téměř stejně jako ti, kteří do družiny docházejí pouze nepravidelně. Nedošlo tedy k velmi výraznému vývoji jejich hodnotové orientace směrem, který by podporoval více sociální vazby, nebo naopak upřednostňoval hmotné záležitosti. K určitému posunu u těch, kteří docházejí pravidelně došlo pouze u těchto otázek : „Mít „fajn“ spolužáky“, „Mít hodně kamarádů“ a souvisí to možná právě s délkou jejich pobytu ve školní družině.. Ti, kteří docházejí pouze občas, preferovali „Mít více volného času“. Pravděpodobně je to proto, že ho mají málo v souvislosti s řadou dalších mimoškolních aktivit, které jim vybrali rodiče a na které musí chodit.

Takovýto výsledek šetření jsem, na základě své dlouhodobé praxe a dobré znalosti prostředí školní družiny na velké městské škole, předpokládala.

Závěr

Přestože, jak je řečeno v úvodu mé práce, „Hodnoty jsou tématem všedního dne“, je výzkum a posuzování hodnot a hodnotové orientace žáků prací „nevšední“ a složitou, přestože zajímavou. Při studiu odborné literatury a sběru informací potřebném k seznámení se s danou problematikou, jsem se setkala s řadou nových pojmů, a to nejen z oblasti hodnot. Překvapilo mne také množství rozdílných přístupů řady autorů k hodnotám a také způsobů, kterými jsou hodnoty klasifikovány. Hodnoty samé, jejich výzkum a sledování je skutečně složitým tématem. Zjistila jsem, že pro jejich posuzování je zapotřebí orientovat se částečně jak v sociologii, tak ve filosofii, ale také v psychologii a pedagogice. Bylo nutno rovněž prostudovat literaturu týkající se metod výzkumu pedagogických jevů a statistické metody, kterými lze výzkum hodnot zpracovat. Poznala jsem tedy, že toto téma, jako téma bakalářská práce, není vůbec jednoduché.

Nežijeme ve vzduchoprázdnu, hodnoty člověka provázejí veškerou jeho činností, stále jsme nuceni něco hodnotit, k něčemu zaujímat postoj. Hodnoty nás aktivizují, ženou vpřed, jsou cílem i prostředkem našeho jednání. Současná postmoderní společnost však upřednostňuje jiné hodnoty, než ty, které vyznávaly generace minulé. O to složitější je najít si v ní svoje místo a pokusit se nepodlehnout tlaku okolí. Každý z nás má svůj žebříček hodnot, podle kterého žije svůj život. Jak dospělí, tak děti. Jejich hodnoty nejsou však příliš odlišné od těch, které jsou důležité pro nás, dospělé. Děti přijímají hodnoty svých rodičů a vrstevníků. Protože se ve světě orientují podle svých nejbližších, má rodina nezastupitelnou úlohu, kromě jiného, i ve formování hodnotového systému dětí. Dospělí, rodiče i učitelé a vychovatelé, by měli dětem pomoci se ve světě orientovat.

Osobně jsem se žáky ve školní družině v každodenním kontaktu, známe se navzájem velice dobře. Z častých neformálních rozhovorů s nimi, jejich rodiči, prarodiči nebo sourozenci, kteří jsou bývalými žáky naší školy a školní družiny, znám jejich rodinné

zázemí. Vím, co je zajímavá, čím se baví a co je trápí. Výsledky tohoto výzkumu mne proto příliš nepřekvapily, přestože bylo možno předpokládat, že vlivem současného společenského vývoje, „zrychlení doby“, útoku reklamy nebo vlivem médií budou hodnoty, které současné děti vyznávají, především z oblasti „mít“.

To, že má školní družina, podle výsledků mého výzkumu, na vývoj hodnotové orientace jejích žáků pouze malý, nebo žádný vliv, mne však velmi mrzí. Úkolem nás pedagogů by, kromě jiného, v této době měla být i snaha o zmenšování vnímání rozdílů mezi žáky na základě vlastnění věcí a ovlivňování preference konzumního životního stylu. To je novým problémem dneška a souvisí se sociálně-ekonomickým statutem rodičů, s vlivem médií, morálkou. Jedním z úkolů školské kurikulární reformy je také výchova žáků ke zdravému životnímu stylu. S ním, kromě jiného, může souviset i ovlivňování jedince směrem k prosociálním hodnotám a k osobnostnímu rozvoji každého žáka. Ve svém důsledku však může být rovněž východiskem k prevenci rizikového chování žáků. Jako vychovatelé budoucí generace bychom tedy měli mít povinnost hledat takové formy, metody a postupy práce se žáky, které by je ovlivnili směrem k pozitivnímu hodnocení sociálních vazeb, preferenci jiných hodnot, než hmotných a k formování takových vlastností a postojů které jsou z hlediska celospolečenského žádoucí.

Na základě výsledků výzkumu, který byl součástí této bakalářské práce mohu říci, že je kladným poselstvím pro mne i rodiče, že žáci školní družiny na ZŠ Edvarda Beneše v Písku jsou ve velké většině hodnotově orientovaní tak, jak by mělo být pro rodiče a vychovatele žádoucí, tedy směrem k sociálním vazbám, k rodině. Žáci preferují více pozitivní vztahy mezi lidmi, soulad a smysluplné trávení volného času. Hmotné záležitosti pro ně v této době nejsou podstatné vůbec, nebo pouze málo, do té míry, aby je ovládaly. Pro nás vychovatele je úkolem snažit se formovat, podporovat a upevňovat takovouto hodnotovou orientaci našich žáků i do budoucna.

Literatura

- ČAČKA, O. Psychologie vrstev duševního dění osobnosti a jejich autodiagnostika. Brno: DOPLNĚK, 1997, ISBN 80-85765-70-5
- ČÁP, J. Psychologie výchovy a vyučování. Praha: UK, 1993, ISBN 80-7066-534-3
- ČÁP, J. Psychologie pro učitele. Praha: SPN, 1980, ISBN 46-00-13/3
- DOROTÍKOVÁ, S. Filosofie hodnot. Praha: PedF UK, 1998, ISBN 80-86039-79-X
- FROM, E. Mít nebo být? Praha: Naše vojsko, 1992, ISBN 80-206-0181-3
- HÁJEK, B. A KOL. Jak vytvořit vzdělávací program pro školní družiny. Praha: Portál, 2007, ISBN 978-80-7367-233-1
- HARTL, P. Psychologický slovník. Praha: BUDKA, 1993, ISBN 80-901549-0-5
- HELUS, Z. Sociální psychologie pro pedagogy. Praha: GRADA, 2007, ISBN 978-80-247-1168-3
- HELUS, Z. Psychologie. Praha: Fortuna, 2003, ISBN 80-7168-876-2
- HLADINOVÁ, M. Hodnotová orientace žáků základní školy. Diplomová práce, Olomouc, Palackého Univerzita, 2010
- HORÁK, J. Kapitoly z teorie výchovy 1. díl. Liberec: TU, 1996, ISBN 80-7083-196-0
- HORÁK, J. Kapitoly z teorie výchovy 2. díl. Aplikace výzkumných metod. Liberec: TU, 1997, ISBN 80-7083-224-X
- HRABAL, V. Pedagogicko – psychologická diagnostika. Praha: SPN, 1989, ISBN 80-04-22149-1
- JANDOUREK, J. Sociologický slovník. Praha: Portál, 2001, ISBN 80-7178-535-0
- KOHOUTEK, R. Základy užití psychologie. Brno: CERM akademické nakladatelství, 2002, ISBN 80-214-2203-3
- KOLEKTIV AUTORŮ, Všeobecná encyklopedie v osmi svazcích. Praha: Diderot, 2002, ISBN 80-86613-00-3
- KUBÁTOVÁ, H. Sociologie životního způsobu. Praha: GRADA, 2010, ISBN 978-80247-2456-0
- LANGMAJER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. Vývojová psychologie. Praha: GRADA, 2006, ISBN 80-247-1284-9
- MŮLLEROVÁ, S. Kapitoly z etiky. Liberec: TU, 2000, ISBN 80-7083-430-7

PELIKÁN, J. Základy empirického výzkumu pedagogických jevů. Praha: Karolinum, 2004, ISBN 80-7184-569-8

PRUDKÝ, L. A KOL. Inventura hodnot. Praha: Akademia, 2009, ISBN 978-80-200-1751-2

SEDLÁČKOVÁ, D. Rozvoj zdravého sebevědomí žáka, Praha: GRADA, 2009, ISBN 978-80-247-2685-4

ŠVIGALOVÁ, D. Kapitoly z psychologie – 3. díl Vývojová psychologie, Liberec: TU, 2001

VÍTKOVÁ, M. Integrativní speciální pedagogika. Brno: Paido, 2004, ISBN 80-7315-071-9

Internetové zdroje: http://modranskenoviny.cz/?page_id=1646

Přílohy

Dotazník k hodnotové orientaci žáků školní družiny

Příloha

Dotazník k hodnotové orientaci žáků školní družiny

Ahoj, chci Tě poprosit o vyplnění tohoto dotazníku. Chodím také do školy jako ty a na svoji závěrečnou zkoušku píši práci o tom, co je důležité pro žáky v naší školní družině. Dotazník bude její součástí. Za jeho vyplnění Ti děkuji.

1. Podtrhni vhodnou odpověď, odpověz podle skutečnosti

A) dívka   B) bydlím: ve městě   C) bydlím: v domě   D) třída ZŠ:
chlapec   na vesnici   v bytě

E) do ŠD docházím: pravidelně denně   F) internet, televizi sleduji: denně
pouze při odpoč. výuce   občas

Přečti si pečlivě následující otázky a přiřaď ke každé číslo 1 – 3, podle důležitosti, kterou pro tebe má (**3 = nejdůležitější, 2 = méně důležité, 1 = nedůležité**)

2. Pro mne je důležité (má hodnotu):

1. mít oba rodiče
2. mít sourozence
3. často se stýkat s babičkou a dědou
4. mít „fajn“ spolužáky
5. mít hodně kamarádů
6. mít domácího mazlíčka (zvířátko)
7. mít koníčka (hobby)

8. sportovat
9. mít hodně volného času
10. mít dětský pokoj sám pro sebe
11. dovolená v hotelu u moře
12. rodinná dovolená kdekoliv
13. zdraví
14. chodit do školy
15. mít drahé oblečení
16. mít hodně hraček
17. že máme auto
18. mít počítač
19. mít mobilní telefon
20. bydlet v rodinném domě